

Jakin193

azaroa-abendua
2012

*Aldizkari honek Gipuzkoako Foru Aldundiko Euskararen
Normalkuntzako Zuzendaritza Nagusiaren laguntza jaso du*

.....

KULTURA SAILA

Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak diruz lagundutako aldizkaria

ZENBAKI HONETAN

7

JOXE AZURMENDI:
UDAZKENEKO SARIAK

13 «Dabilen Elea» sari-emate ekitaldiko hitzak

OLATZ OSA

JOAN MARI TORREALDAI

LOREA AGIRRE

XABIER MENDIGUREN ELIZEGI

JOXE AZURMENDI

27 Eusko Ikaskuntzaren eta Euskadiko Kutzaren

Humanitate, Kultura, Arte eta Gizarte

Zientzien sari-emate ekitaldiko hitzak

JOXE AZURMENDI

GAI NAGUSIA Euskal kultura 2012

35 LOREA AGIRRE

ALBERTO BARANDIARAN

PAUL BILBAO

PANTXOA ETCHEGOIN

PATXI GAZTELUMENDI

XABIER MENDIGUREN BEREZIARTU

XABIER MENDIGUREN ELIZEGI

FITO RODRIGUEZ

ALLANDE SOKARROS

ANDRES URRUTIA

EGUZKI URTEAGA

© **Jakin**

JAKINeko idazlanez inon baliatzerakoan
aipa bedi, mesedez, iturria

Jakin

aldizkari irekia da eta ez dator nahitaez
idazleen iritziekin bat

ZUZENDARIA

Joan Mari Torrealdai

ERREDAKZIO-ARDURADUNA

Xabier Eizagirre

KONTSEILU EDITORIALA

Paulo Agirrebaltzategi, Joxe Azurmendi, Joseba Intxausti

IDAZKARITZA ETA ADMINISTRAZIOA

Tolosa Hiribidea, 103-1.C / 20018 Donostia
Tel. 943 21 80 92 / Fax 943 21 82 07
jakin@jakingunea.com
www.jakingunea.com

2012ko PREZIOAK

BARRUAN	HARPIDEDUNA	EZ HARPIDEDUNA
Harpidetza	55 €	—
Ale arrunta	9,20 €	12 €
EUROPAN		
Harpidetza	70 €	—
Ale arrunta	11,70 €	15,50 €
EUROPATIK KANPO		
Harpidetza	85 €	—
Ale arrunta	15 €	18 €

S U M M A R Y

AUTUMN PRIZES FOR JOXE AZURMENDI

The writer and philosopher Joxe Azurmendi, who is a member of the Jakin Group, has this autumn received two prizes: on the one hand, the *Dabilen Elea* Prize granted by five associations from the book world —the Basque Editors' Association (EEE), the Basque Writers' Association (EIE), the Basque Illustrators' Professional Association (APIE-EIEP), the Association of Translators, Proofreaders and Interpreters of the Basque Language (EIZIE), and Galtzagorri Elkartea (Basque Children's and Young People's Literature Association)—; and, on the other hand, the *Eusko Ikaskuntza-Euskadiko Kutxa Humanities, Culture, Arts and Social Sciences* Prize. We provide the words uttered by Olatz Osa, Joan Mari Torrealdai, Lorea Agirre, Xabier Mendiguren Elizegi and the winner himself, Joxe Azurmendi, at the prize-winning ceremony for the *Dabilen Elea* Prize, which took place on 5th November at the Victoria Eugenia Theatre in San Sebastian. We also reproduce the speech given by Joxe Azurmendi at the prizewinning ceremony for the *Eusko Ikaskuntza-Euskadiko Kutxa Humanities, Culture, Arts and Social Sciences* Prize held on 8th November at the Miramar Palace in San Sebastian. **VARIOUS AUTHORS**

BASQUE CULTURE 2012

Eleven authors who are professionals from the world of Basque culture provide us with critical comments about the cultural events that have taken place during 2012. Lorea Agirre reflects on the creative and associative capacity of the Basque cultural sphere of activity during the current period of crisis; Alberto Barandiaran comments, among other things, on the setting-up of Hekimen, the non-public media association in the Basque language; Paul Bilbao comments on different aspects of the language policy being pursued in the Basque Country; Pantxo Etchegoin tells us about the cultural activity being carried out in the North Basque Country; Patxi Gaztelumendi comments on a range of initiatives emanating from areas of popular, alternative and digital culture; Xabier Mendiguren Bereziartu provides several notes about linguistic, political and social themes; Xabier Mendiguren Elizegi analyses different aspects of areas of literature, culture and politics; Fito Rodriguez reflects on the need for cultural self-determination; based on the results of the Fifth Sociolinguistic Survey, Allande Sokarros reflects on the situation facing the Basque language in the North Basque Country and especially in Zuberoa; Andres Urrutia, assesses, among other issues, the need for union and coordination among all cultural and linguistic agents in order to deal with the scourge that is the economic crisis; lastly, Eguzki Urteaga focuses on a detailed analysis of the results of the Fifth Sociolinguistic Survey. **VARIOUS AUTHORS**

ZENBAKI HONETAN

Eskuetan duzun hau bigarren aldiko 193. zenbakia da eta 2012. urteko azkena.

Joxe Azurmendi idazle, filosofo eta Jakin Taldeko kideak bi sari jaso ditu udazken honetan: batetik, «Dabilen Elea» Saria, euskal liburuaren unibertsoko bost elkartek ematen dutena (Euskal Editoreen Elkarte (EEE), Euskal Idazleen Elkarte (EIE), Euskal Irudigileen Elkarte Profesionala (APIE-EIEP), Euskal Itzultzaile, Zuzentzaile eta Interpreteen Elkarte (EIZIE) eta Galtzagorri Haur eta Gazte Literaturaren Elkarte); eta, bestetik, Eusko Ikaskuntzaren eta Euskadiko Kutxaren Humanitate, Kultura, Arte eta Gizarte Zientzien Saria. Bi sari horien emate ekitaldian esandako hitzak eskaintzen ditugu zenbaki honetan: «Dabilen Elea» Sariaren ekitaldian Olatz Osa, Joan Mari Torrealdei, Lorea Agirre, Xabier Mendiguren Elizegi eta Joxe Azurmendik esandakoak, eta Eusko Ikaskuntza-Euskadiko Kutxa Sariaren ekitaldian sarituak berak emandako hitzaldia. *Jakin* aldizkariak ere, horrenbestez, bat egiten du Joxe Azurmendi omendu eta ohoratze-ko saio horiekin.

Bestalde, urteroko ohiturari jarraituz, urtean zehar kulturaren alorrean gertatutakoaren balantzearekin gatoz azken zenbaki honetako *Gai nagusia* sailean. Horretarako, urteko hiruzpalau gai hautatzea eta horiei buruz gogoeta eginez artikulua arin eta freskoak egitea proposatu diegu hainbat idazleri. Hamaikaren erantzuna jaso dugu. Mila esker, beraz, guztioi.

Lorea Agirre kazetariak egungo krisialdian euskal kulturaren esparrua erakusten ari den sorkuntza eta elkartasun gaitasunaz egiten du gogoeta; Alberto Barandiaran kazetariak, beste gai batzuen artean, euskarazko hedabide ez publikoen Hekimen plataformaren sorreraz dihardu; Paul Bilbao Kontseiluko idazkari nagusiak Euskal Herriko lurraldeetan aplikatzen den hizkuntza politikari buruzko hainbat iruzkin egiten ditu; Pantxoia Etchegoin Euskal Kultur Erakundeko zuzendariak Ipar Euskal Herriko

aurtengo hainbat kultur gertakizun aurkezten ditu; Patxi Gaztelumendi kazetariak kultura herrikoi, alternatibo eta digitalaren esparruetako hainbat ekimen jorratzen ditu; Xabier Mendiguren Bereziartu idazle eta itzul-tzaileak hizkuntza, gizarte eta politika alorreko zenbait gairi buruz egiten du gogoeta; Xabier Mendiguren Elizegi idazle eta editoreak literatura, kultura eta politika esparruko auziak hartzen ditu aztergai; Fito Rodriguez idazle eta irakasleak kultur autodeterminazioaren beharra azpimarratzen du; Allande Sokarros kazetariak, V. Inkesta Soziolinguistikoaren emaitzetatik abiatuz, Iparraldeko eta bereziki Zuberoako euskararen egoeraz egiten du hausnarketa; Andres Urrutia euskaltzainburuak, beste gai batzuen artean, krisi ekonomikoaren aldi honetan kultur eta hizkuntz eragileen elkartasun eta koordinazio premia azpimarratzen du; eta, azkenik, Eguzki Urteaga soziologoak V. Inkesta Soziolinguistikoaren emaitzen azterketa xehea egiten du.¶

Joxe Azurmendi: udazkeneko sariak

13 «Dabilen Elea» sari-emate ekitaldiko hitzak

OLATZ OSA

JOAN MARI TORREALDAI

LOREA AGIRRE

XABIER MENDIGUREN ELIZEGI

JOXE AZURMENDI

27 Eusko Ikaskuntzaren eta Euskadiko Kutxaren
Humanitate, Kultura, Arte eta Gizarte Zientzien
sari-emate ekitaldiko hitzak

JOXE AZURMENDI

Joxe Azurmendi idazle, filosofo eta Jakin Taldeko kideak bi sari jaso ditu udazken honetan.

Batetik, «Dabilen Elea» Saria. Euskal liburuaren unibertsoa osatzen duten bost elkartek ematen dute sari hori: Euskal Editoreen Elkarte (EEE), Euskal Idazleen Elkarte (EIE), Euskal Irudigileen Elkarte Profesionala (APIE-EIEP), Euskal Itzultzaile, Zuzentzaile eta Interpreteen Elkarte (EIZIE) eta Galtzagorri Haur eta Gazte Literaturaren Elkarte.

Bestetik, Eusko Ikaskuntzaren eta Euskadiko Kutxaren Humanitate, Kultura, Arte eta Gizarte Zientzien Saria.

«Dabilen Elea» Saria azaroaren 5ean eman zitzaion, Donostiako Victoria Eugenia Antzokian, Euskal Liburuaren Gauaren baitan. Ekitaldi horretan, Olatz Osa, Joan Mari Torrealdei, Lorea Agirre, Xabier Mendiguren Elizegi eta sari-tuak berak hitz egin zuten, eta hitzaldi horiek guztiak eskaintzen ditugu jarraian.

Eusko Ikaskuntza-Euskadiko Kutxa Saria emateko ekitaldia azaroaren 8an izan zen, Donostiako Miramar Jauregian. Bertan, Eusko Ikaskuntzaren jarduera-eremu geografikoko

zazpi unibertsitateen ordezkariak, Eusko Ikaskuntzako lehenakariak eta Euskadiko Kutxako zuzendariak hitz egin zuten lehenik. Ondoren, Joxe Azurmendi sarituak berak hartu zuen hitza. Hitzaldi horiek guztiak aurrerago argitalpen berezi batean plazaratuko direnez, atal honetan Joxe Azurmendirena bakarrik aurkeztuko dugu.

Jakin aldizkariak ere bat egiten du Joxe Azurmendi saritu eta ohoratzeko asmo horiekin. Horretara datoz, beraz, hurrengo orrietan bildutako hitzak.¶

«Dabilen Elea» sari-emate ekitaldiko hitzak

OLATZ OSA
JOAN MARI TORREALDAI
LOREA AGIRRE
XABIER MENDIGUREN ELIZEGI
JOXE AZURMENDI

OLATZ OSA

Gabon eta ongi etorri ekimen hau antolatzen dugun bost elkarteon izenean (Euskal Editoreen Elkarte (EEE), Euskal Idazleen Elkarte (EIE), Euskal Irudigileen Elkarte Profesionala (APIE-EIEP), Euskal Itzultzaile, Zuzentzaile eta Interpreteen Elkarte (EIZIE) eta Galtzagorri Haur eta Gazte Literaturaren Elkarte).

Gure kultur sormenak eta industriak euskal gizarteari egiten dion ekarpena ikusarazten laguntzeko abiatu genuen Euskal Liburuaren Gaua. Euskal liburuaren unibertsoa badela, bizirik dagoela eta etengabe garatzen ari dela erakutsi nahi dugu. Eta nola ez, unibertso hori sortu eta sortutakoari argia eman diotenetako batzuk, guztiak ezin eta, goraiatu eta eskertu gura ditugu «Dabilen Elea» Sariaren bidez.

Elea, berba eta esanahia; ametsak, istorioak eta pentsamen-
dua; ilusioa, ekimena eta ausardia; atzo eta gaur. Horratx gu-
re unibertsoaren osagaiak. Ibilian dabilenak badaki, ordea, ilu-
sioak ere itzali egiten direla batzuetan, ekimenak bortxaz edo

babesgabe itotzen direla sarriegitan, eta beldurrak ausardiari egiten diola tarteka kosk saman. Eta hala ere, sortu eta birsortzen asmatu duzuelako eutsi diogu eleari, berbari eta esanahiari; ametsei, istorioei eta pentsamenduari. Bagarelako, eta unibertso izan nahi dugulako, sortu eta birsortuko gara bihar ere. Mila esker, Joxe Azurmendi, bide horretan horrenbeste argi emateagatik. ¶

JOAN MARI TORREALDAI

Joxeren laguna naizela eta, hari buruz hitz egiteko enkargua eman zidaten antolatzaileek.

Joxeri komentatu nion hori, eta eskatu zidan berari buruz ez hitz egiteko, mesedez. «Ez ezak denborarik galdu nitaz hitz egiten. Hitz egin ezak Jakini buruz, edo taldeari buruz edo beste zerbait».

Eta errematatzeko esan zidan bere obra dela publikoa, ez bera. Badakit zer esan nahi duen horrekin: Joxek ez du eska-paratea maite, ez du gustuko protagonismoa.

Zer egin ez nekiela egon naiz luzaz. Bi mandatuak nola uz-tartu? Azkenean erdibidetik abiatu naiz.

21 urte izango nituen Joxe ezagutu nuenean, eta orduantxe hasi nintzen berarekin lanean. Urte t'ardi zaharragoa izanik ere, beste belaunaldi batekotzat neukan nik, ezaguna zelako eta hiruzpalau kurtso aurretik ari zelako. Ni Jakin Taldean onartu ninduen ekipoko burua bera zen 1963an.

Estudianteak ginen, eta Arantzazun geunden, 60ko hamar-kadako Euskal Herri hartan.

Harrez gero, Jakinen arrastoan gaude ez gu biok bakarrik, baizik eta beste dozena erdi bat lagun: Joseba, Paulo, Joxe Antonio, Manolo, Pello, eta beste.

Arantzazu utzi, eta gure biografiak eta geografiak ez dira bat etorri. Europan zehar barreiatuak egon gara urtetan: Erroman, Bartzelonan, Parisen, Kolonian.

Kilometrotan elkarrengandik urruti, baina beti harremane-tan eta beti elkarlanean. Ez zeuden oraingo erraztasunak ko-munikatzeko, baina tipula papera bazegoen eta guztiontzako zirkularrek funtzionatzen zuten. Elkarrekin hartu ohi genituen erabaki nagusiak oro.

Halako batean, 70eko hamarkadaren amaieran, UZEI sortzea-rekin batera, lortu genuen leku fisiko batean elkarrekin bizi-tzea, Donostian. Joxe izan zen taldera itzultzen azkena, 12 ur-te Alemanian bizi ondoren.

Taldeko dinamikan fisikoki integratu zenetik, bere obrak, bere bizitzak bezala, beste eite bat hartzen duela esango nuke (Joxeren aztertzaileei utziko diet lan hori, hala ere).

70eko hamarkadako Joxe, Alemanian 12 urtez bizi izan zen Joxe, Txillardegirekin harreman estua zuen Joxeren obra, dibulgatiboa da, didaktikoa, polemista, borroka ideologiko-politikoan murgildua askotan. Euskaltzaletasun eta abertzaletasun berria informatu, argitu, argudiatu eta erasoetatik babes-tu nahi izan dute garai hartako hainbat saio politiko eta kulturelek, eta artikuluek.

Jakin Taldera etortzearekin batera, taldearen bi konpromiso hartu zituen bere gain: aurrena Arizmendiarieta, eta geroago Karlos Santamaria, ekipoko konpromisoak biak. Eta, aldi berean, bere bide berria lantzen hasi zen, irakasle gisa: EUTGn euskal saioa eta literatura; eta gero EHUn filosofia (filosofia grekoa, modernoa, antropologia filosofikoa eta hermeneutika). Maisu handien antzera, ikasleak ez eze dizipuluak ere badiitu Joxek.

Alemaniano garaian bezala, Euskal Herrira etorri eta gero, saioa lantzen jarraitzen du, orain sakonago, helduago. Eta orduan bezala orain, ausart, politikoki ez-zuzen askotan, independente beti, modu konprometituan baina ez politikoki konfesional.

Bere jarrera intelektual etikoari jasangaitza gertatzen zaio hainbat diskurtso publiko, erlijioso eta politikoren baitan ezkutatzen den gezurra, Aginteak egin ohi duen kontzientziaren manipulazioa, modernitatearen mozorropean saltzen den moral zaharra. Euskal nazionalismoaren itxikeriak asko molestatzen du, baina askoz gehiago espainolismo klasikoak.

Joxeren saioak oso «motibatuta» daude, egoera edo jarrera jakin bati erantzuten diote. Eta berorien jatorria edo abiapuntua, neurri batean, Jakin Taldean aurki daiteke. Konpartituak dira ikuspuntuak, motibazioak, helburuak..., urteetako solasaldi askotako gaiak. Sarako eskola datorkit gogora. Joxeren obra ez da obra kolektiboa, noski, baina bai jakinkideon obrarekin batera irakur daitekeena. Euskal Herria, kultura, euskalgintza

sentitzeko, bizitzeko, konprometitzeko modu jakin batzuk landu ditugu Jakinen, gero gutako bakoitzak bere abilezia eta mugekin garatu dituenak. Maila intelektual gorena Joxeren obrak duela aho batez aitortzen dugu taldean, eta ez da apaltasunaren merituz egiten dugun aitortza. Begien bistakoa da.

Ez nuke tartetxo hau bukatutzat eman nahi puntutxo bat aipatu gabe. Azkena. Joxeren gustukoa izango ez dena. Barka, Joxe, baina esan beharra diat.

Lagun eta lankide bezala Joxek ez du parerik: apala da, leiala, hurbila, lagunkoia. Taldearen baitan Joxek isilik egoten daki, entzuten daki, eta hitz egiten daki. Distantzia motzean are hobe estimatzen da bere harrigarrizko erudizioa, eta horrekin batera berebiziko zorrotasun analitikoa eta gaitasun didaktikoa. Baina Joxek sekula ez du inposatzen bere ikuspegia, ez du zapaltzen bestearen hitza. Lagun eta lankide perfektua da.

Barka ezak, Joxe, baina aitorten hori zor nian. Bego esanda. Besterik ez. Eskerrik asko.¶

LOREA AGIRRE

«Nire ariman benetan dagoena mendia da. Aitzgorri, autoritate bat bezala». Aitzgorri aipatu zidan Joxe Azurmendik, azken elkarrizketan, oroitzapenak aletzen hasi zenean. Aitzgorri, autoritate bat bezala, esan zuen. Eta niri, ikastolan, maisu zegamar batek, Joxantonio Ormazabalek, irakatsi zizkigun bertso batzuk etorri zitzaizkidan gogora.

Mendi eder bat aurrean tente
Gudari baten antzera
esan nahi nuen gudari hori
Aitzgorri maite, zu zera
Alde ederra badago zure
alde batetik bestera
zuk zaintzen dezu Zegama eta
zuk zaintzen dezu euskera.

Lazkao Txikiren bertsoak dira.

Eta nago, bere xumean, bere biluztasunean, Lazkao Txiki Joxek dioenetik oso aparte ez dabilela. Nik hala ulertzen dudala, behintzat.

Zegama lurra da, herria da. Eta lurrak izenak ditu. Otzaurteko mendatea, Beundeko basoa, Iramendiko larreak, San Adriango koba, Elorrola lepoa, Erroiti, Azkaratza eta Ugatseko iturriak. Eta lurrak jendea bizi du. Izan zenaren eta izan daitekeenaren kordokan, bizi ere. Eta hor ikusten dut nik Joxe. Lurra eta jendeak altzora ekarrita. Lurra eta jendea, herri bat bere lurrian bere kulturarekin.

Lazkao Txikik kantatu bezala: herria eta hizkuntza. Hala uler liteke. Hain ximple eta hain konplexu. Herriari eta hizkuntzari etorkizun bat emateko ahalegina, hain xume eta hain zail. Herri komunitate desegin bat, bistan da. Baina herri bat eta hizkuntza bat, azken finean. Eta herri hori badela, benetakoa dela, ikusi nahi duenarentzat. Ez dela esentzialismo bat, ez dela mito barbaro bat. Aitzgorri adinakoa, mila metro garai dena. Baina bai, ikusi nahi duenarentzat. Ikusi nahi izatea da inor ez ukatze-ko lehen urratsa. Eta, izatea, zer da ba ikusia izatea baino.

Ez alferrik, Lazkaomenditik parez pare ikusten da Aitzgorri. Zegamatik, Joxeren jaioterritik, gainez gain. Eta ni jaio nintzeneko Loinatz auzotik ere ikusten da. Barka neure burua hemen sartzea, baina inoren gainean hitz egitea norberari buruz hitz egitea baino ez delakoan nago.

Eta bai, Loinatz auzotik Aitzgorri ikusten da.

Aitzgorri, aitten bizkarrera igo gabe, iritsi nuen lehen gailurra izan zen, zazpi urte nituela. Garaipen handia, ni izan nintzen umetxo harentzat. Nago, mendi bide horietan, San Adriango pasadizoan, Carlos V.a Espainiako erregeak berak ere burua makurtu behar izan zueneko hartan, malkar horietan gora, herria eta euskara —Lazkao Txikik sinpleki kantatu eta goraiatu bezala, eta Joxe Azurmendik sakonki hausnartu bezala— nire baitan ernetzen eta bide egiten hasi zirela, iniziazio bidaia batean gisan, kontzientzia bital baten lehen kimuma bailiran. Bidea aratza zen hasieran, bihurtzerik eta etenik gabea. Geroago etorriko zen gatazkaren kontzientzia, ukazioaren lezioa, etorkizunaren zalantza.

Eta bide hori, Aitzgorrirako bide aldapatsu hori, hizkuntzaren eta herriaren gaineko lezio hori, nor inon izatearen lezio hori, behin eta berriz egiten dudala uste dut. Hori baino ez. Sisifok berak baino aurrerapauso gehiago ematearen esperantzarekin, hala nahi nuke, Joxek desesperantzatik egin lezakeen moduan. Egiten dudala, eta egiten dugula.

Eta bidean ez galtzeko iparrorratza eta mapak behar dira, leku izenak ezagutu, eta aurrera egiteko akuilua sentitu. Lainopetik irteteko, hitzak eta bideak. Eta hori da Joxe: gidari bat. Gu atzetik goaz.

Joxek Aitzgorrirako bidea ez du ibili hutsez egiten, ez doa pasean, gutako gehienok bezala. Pausoa tentuz luzatuz baikik, lurraren azpitik izenak atereaz, zuloak eta hesiak inork baino argiago ikusi eta azalduz, ez erortzeko moduak eta arrazoiak emanez, eta geure buruaren loturak askatzeko moduak eskainiz. Bidezidor egokiak aukeratuz, oinak lokatzetan zikinduz, Joxe harri-pilazko mugarriak egiten ikusten dut: bere pentsamendu bat beti egokia, mendi-bideko bihurtzerik har-

tzeko; beti doia, barne arrangurari kontzientzia itsasteko; beti zehatza, bidegurutzean ez nahasteko.

Joxek marraztu digu Aitzgorrirako bidea. Bide bat, pentsatzera eta gogoetatzera zaramatzen bide bat. Baina Joxeren atzetik doan mendi ibiltariak jakin behar du hark aukeratzen duen bidea ez dela errazena, ez erosoena, ez eta laburrena ere; baina bai askeena, eta baita ederrena ere. Ibiltariak jakin behar du ibilian ikasiko duela, eta ikasi nahi duelako ibili dabilena. Dabilen elea dela.

Aitzgorrirako bidea guk baino kontzienteago egin du Joxek. Beundeko basoko pagoak atzean utzi, eta presaka batean, herriaren eta hizkuntzaren egoera latzak sortzen zion urgentziari erantzuteko, oso gazte jaitsi zelako bertatik. Berriro gora abiatzeko. Eta ordudanik ezagutu, irakurri, aztertu, sakondu, iruzkindu, kontrajarri, eztabaidatu, arrazoitu, gogoetatu, eta ekin eta egin egin du. Horretan dabil joan den aspaldian. Eta pentsamendu oso bat sortu du, eta azaldu, esplikatuz, konpartitu, eman, zabaldu, inoren esku utzi, eskuzabaltasun osoz. Pentsalari handi bat da —halako ebidentzia bat esatea ere—, euskal komunitatearen defentsa helburu izan duena. Herrigintza. Horixe, garen herri honen berregintza.

Eta zer gara ba. Joxek berak horrelaxe aitortu izan du: «Izan, euskalduna naiz, ez naiz beste ezer». Horrek, izatearen kontzientzia eta sentimendu horrek, ekarri du Joxeren ekarpen koherente eta eskerga.

Horixe, Joxe, maisu bat. Autoritate bat, Aitzgorri bezala.

Mila-mila esker, Joxe.¶

XABIER MENDIGUREN ELIZEGI

Azurmendiren obra aztertzeke eskatu zidaten, lehendik ere haren bibliografiaren hurbilpen bat egina nuelako-edo; baina hitz egiteko bost minutu nituela ere esan zidaten, eta bost minutuan ezin azaldu Joxe Azurmendiren lana, laburzurrean eta arinka bada ere. Hortaz, bibliografiarik ezean, haren lanean suma litezkeen ezaugarri batzuk aipatzera mugatuko naiz.

Azurmendiren saiakeretan bertako eta kanpoko gaiak aurki litezke, ez berezita baizik eta modu berezi batean lotuta. Kanpoko autoreak maiz azertu ditu: izenburuetan bertan ikusiko dituzue Nietzsche, Humboldt, Kolakowski, Spengler, Marx eta beste hainbat; baina nonahiko pentsalari horiek Euskal Herriarekin lotzen ditu beti zegamarrak, gure arazoak argitzeko edo hobeki ulertzeko. Era berean, gure autore anitz ikertu ditu, inor gutxi bezain sakon: Orixe, Mirande, Gandiaga, Santamaria eta abar (eta erdi gutar diren Unamuno, Baroja, Maeztu...), euskal ikuspegi batetik, bai, baina nazioarteko pentsamendu eta historia-joeren argitan ere bai, aldi berean. Bere liburuetatik kanpo ere, hitzaurrea eskaini dien euskal idazleen nomina erreparatzen hasiz gero, zerrenda ez amaigabe baina bai guztiz luzea eskuratuko genuke, 1960ko hamarkadako poeta gazte berritzaileetatik gaur egun arte. Azurmendiren hitzaurreek arrisku larria dutela ohartarazi behar, ordea: liburuari lustre zalantzarik gabea eman bai, baina ondorengo edukia baino interesgarriagoa izan ohi da sarrera bera.

Landu dituen alorrei erreparatuz gero, kultura, literatura, filosofia, historia, politika bururatzen zaizkit lehen momentuan, baina lerro artean berdin ikas dezakegu etologia, antropologia, soziologia, artea, psikologia... Eta denetan ariko zaizu aise eta airos, jakintza guztiz zabal hori sorgin-bataio batean berez etorri balitzaio bezala.

Hizkuntza ez nuke aipatu gabe utzi nahi. Azurmendik sarri esaten du berak zabar idazten duela, beste batzuei egotziz bere testuen kalitatea; meritu hori leporatzen dietetako bat ni

naizenez, gezurra dela aldarrikatu behar dut: gutxi bezalako euskara aberats, jori eta adierazkorra darabil Joxek, batzuetan akademien aginduak albora utzi arren. Hiztegi pertsonala du berea, euskalki orotako berbaz osatua, hala Zegamako altxorra nola Axularren ondarea. Euskal hitzak bezainbat inguruko kultur hizkuntzetako maileguak erabiltzen ditu, oparo bezain konplexubako, eta batura horrek ematen dio nortasun berezia bere hizkerari.

Luze jarrai nezake lore eskaintzan, baina labur jardungo nuela agindu nuen eta halaxe egingo dut. Amaitzeko, bada, orain urte pare idatzi nituen lerro batzuk nahi nituzke kopiatu, hasierako esaldiek igarpen modukoa diruditelako, eta azkenak nire sentimendua bete-betean adierazten duelako:

«Ohore eta omenaldien aroa iritsi zaio, berak beti eta egin ahala guztian ihes egin badie ere. Hori bai zahardadearen zantzua! Dena dela, espanturik gabe onartzeko opa diot hemen-dik, apaltasunaren marka izaten baita, ematen bezala, hartzen ere jakitea. Eta Joxerengan beti miretsi dudana da, gauza bakarra duela bere jakituriaren eta inteligentziaren tamainakoa: esku zabala eta bihotz handia».

JOXE AZURMENDI

Eskerrik asko idazle, itzultzaile, irudigile, editore eta Galtzagorrikoen familia guztiari.

Izan ere, hau familiako sari bat bezala da. Edo bide luzean bidaideak bidaideari ematen dion otamena bezala, momentu bat itzalean pausatu eta indarrak berritzeko, kontu batzuk kontatzen diren bitartean.

Eskerrik asko Joan Mariri, Xabierri, Loreari, kontatu dituzuen kontu eta ipuin ederrengatik.

Euskal letren familia edo klub honetara gutako bakoitza modu diferentean eta zio ezberdinengatik etorri ginen seguru asko. Baina kasik seguru lagunen bat edo batzuekin, eta elkarri lagunduz etorri ginen. Ni Jakin Taldean hasi nintzen, euskara berrikasten —gure garaian horrela zen—, eta lehenengo gauzatxoak idazten, gaur lotsa ematen dizkiguten gauzak, baina borratu ezin direnak. Gerra osteko euskal berpiztean Arantzazuk paper erabakigarria jokatu du: arte modernoan, pentsamendu erlijiosoaren berritzean, eta euskararen berpiztean ere bai. Berpizte horretan kokatzen da *Jakin* aldizkariaren, eta batez ere Jakin Taldearen sorrera. Izaeraz nahiz pentsaeraz jende arrunt diferentek osatutako taldea da, baina mende erditik gora irauten du ja; idazleak dira, itzultzaileak, editoreak, mila lan egin dute, mila lanetan kolaboratu, eta euskal pentsamenduari plataforma bat eskaini. Jakin Taldean kokatzen da nire obra osoa. Eskerrik asko Arantzazuri eta Jakini.

Eskerrik asko Elkar taldeari ere, azken urteotan berak argitaratu ohi ditu nire liburuak. Langile asko da Elkarren idealismoa eta profesionaltasuna bateratzen dituen euskal liburugintza-zerbitzuan. Denok badakigu beste editorialetan antzera dela, barka editore bakoitza izenarekin aipatzen ez bazaituztet orain. Zuen ez dela bide erraza, begiradaxo batekin gerraosteko historiari ikusten da; argitaletxeak agertu eta desagertuz nola joan diren. Horregatik euskal editore guztioi zuen penak eta lan isila eskertzen dizkizuet. Euskarazko liburua zuei eske-

rrak bizi da. Eskolako testuetatik literatura altueneraino, euskara idatziaren berriztean editoreon partea oinarritzkoa izan da eta da.

Euskararen bidea denon artean egiten ari gara; bestela esan, gurea azkengabeko trekking luzean bizi den familia da. Beti bidea egiten, euskara batua egiten, kulturako euskara egiten, zientziakoa, haur literaturako, poesiako, fikzioetako, kazetari-tzako euskara. Ikastoletako irakasleak, hiztegiak, gramatikagileak. Baditut urte batzuk, eta bide honetan guztian pentsatzen badut, taldearen eta familiaren kontzeptuak asko zabalagotzen dira. Neure hastapenetan aitzindariak ageri zaizkit, maisu eta adiskideak: Txillardegia, Aresti, Krutwig, San Martin Otsalar, Gandiaga, joanak direnetatik bakarrik aipatzeko. Eta behialako Karlos Santamaria, Rikardo Arregi, Eusebio Osa. Eta orainagoko eta gaur-gaurko idazleak, harrituta irakurtzen ditudanak. Nik uste dut orain oso ondo idazten dela.

Ez da izan euskara lantzea bakarrik. Orain batzuetan irribarre egiten dugu, Ipar Amerikako Estatu federal batzuetan oraindik kreazionismoa irakasten omen delako eta ez Darwinen eboluzioaren teoria. Baina baten batzuek gogoratuko duzue, gu hasi ginenean Orixek kreazionismoa defendatzen zuela eta eboluzioa onartzen zuten apaizekin sutan jartzen zela haserre. Bergson txorua zen, Sartre deabrua. Zaitegirentzat existentzialista mindulinak gizarajo batzuk ziren, euskaldunon gizatasun sendoa gabekoak. Txillardegiren lehen idazkia, oker ez bana-go, existentzialismoa ateista zela-eta arbuatzen zuen norbaiti erantzuteko izan zen. [Egunotan Xabier Leteren autobiografia irakurtzen ari naiz —zorionak Inazio Mujikari lanagatik, eta sariagatik, eta zorionak egunotako beste saritu guztiei ere—; ba Xabier Leteren biografian irakurri dut existentzialista izatea leporatzen ziotela, hau da, ateo eta nihilista]. Txillardegik aristotelismoa onartzen ez zuelako izan zituen Orixerekin kalapitak. Orain substantzia eta esentzia aristotelikoekin jadagoneko inor ez da oroitzen, eta ateismoak ez du inor eskandalizatzen, beharbada gehiago norbaitek Jainkoan sinesteak, edo norbaitek bere filosofian Jainkoa aipatzeak behintzat. Mitxele-

nak Orixe ez dakit Koperniko edo Galileiren aurrekotzat jotzen zuen. Esan nahi dut, euskararen bide luzea bezala, pentsamenduan ere bide luzea egin dugula eta ari dugula. Eta bidegintza horretan uste dut oso garbi agertzen dela, nola denok ekipo bat osatzen dugun, familia bat; nola egiten dugun, behin arazoak planteatu, hurrengoan soluzioak bilatu, denon artean, elkarri ikusiz eta ikasiz.

Euskararen modernizazioan, eta baita mentalitatearen modernizazioan ere, zerikusi handia narratibak izan du —nobelistikak, ipuingintzak—, eta beharbada ez gutxiago itzulpenek, filosofiko eta literarioek. Poesiak izan duen eraginaz, aski Aresti gogoratzea. Eta poesiak, orain, mentalitate aldaketaren eragile ez denean ere, mundu aldatu batean jartzen gaitu ja. Bidegintza amankomun horren barruan planteatu dut nik beti neure lana, askotan testuinguru horri egokitzeak, testuan desajuste batzuk eragiten zizkidanean ere. Familia horrekin eta horrentzat ari nintzelako lanean.

Beraz, eskertzen dizuet, nire familia intelektual horri, festatxo hau. Elkarrekin jarraituko dugu, familian, bidea egiten. Hasserre batzuekin, eta laguntasun askorekin geure artean.¶

Donostia, 2012-11-05

Eusko Ikaskuntzaren eta Euskadiko Kutxaren Humanitate, Kultura, Arte eta Gizarte Zientzien sari-emate ekitaldiko hitzak

JOXE AZURMENDI

Agur, jaunok: eskerrik asko.

Eusko Ikaskuntzako lehendakari Iñaki Dorronsoro jauna, eta
lehendakari ohi Joxe Mari Muñoa,

Euskadiko Kutxa-Caja Laboraleko lehendakari Txomin Garzia
Jauna

Gracias. Eskerrik asko.

Euskal Herriko Unibertsitateetako errektore jaun txit agur-
garrioi

Agur, jaun-andreok; agur eta erdi, adiskideok.

Se entiende que un premio es un reconocimiento social a un trabajo; en este caso trabajo intelectual, que a su vez es una actividad eminentemente social: supone una tradición, unos maestros, colaboradores, editores, la ayuda de una biblioteca, unos equipos. Habiendo empezado en la Universidad de Deusto, durante más de treinta años he desarrollado, y ahora mismo sigo desarrollando mi actividad docente e investigadora en la Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea, a la que hoy quisiera expresar mi agradecimiento más sin-

zero y más obligado en la persona de su rector Dr. Iñaki Goirizelaia y del decano de la Facultad de Filosofía y Ciencias de la Educación Dr. Xabier Etxague.

Si vuelvo la mirada al pasado, tengo que empezar recordando que, a pesar de toda la esterilidad intelectual de la dictadura, en Euskadi la generación de la posguerra hemos tenido grandes maestros, aunque fuera clandestina o semiclandestinamente:

Barandiaran, Lekuona, Caro Baroja, nos dieron a conocer la sabiduría popular, el arte, la pequeña historia, la vida de nuestro pueblo, oficialmente negado.

Orixe, Koldo Mitxelena, Aita Villasante, nos enseñaron a valorar y cultivar nuestra lengua.

Carlos Santamaría, Arizmendiarieta, nos iniciaron en el pensamiento personalista como fundamento de la convivencia y del trabajo humanizado.

Una vez más tenemos que decir, con el monje de Chartres, que si hoy a veces parecemos grandes, es sólo porque somos enanos a hombros de estos gigantes.

Aún así, la atmósfera dominante en mis primeros años de estudio era muy otra, especialmente en lo que se refiere al pensamiento religioso y filosófico, dejando de lado ahora el político. Con algunas excepciones individuales, como Unamuno y Baroja, el pensamiento vasco, tradicional y católico, ha estado durante siglos cerrado a toda influencia exterior. Como si las guerras y el ansia de libertad hubieran roto los diques, primero el existencialismo, luego el marxismo, todos los modos y modas de la modernidad uno tras otro nos han invadido. No es necesario detenernos en la transformación radical que en pocos años ha conocido la sociedad vasca.

Pero sí debe destacarse que esta reflexión crítica a todos los niveles en buena medida se ha desarrollado en vascuence, y ahora mismo se está desarrollando especialmente en euskara. Aunque la mayor parte de los investigadores en castellano y los medios dominantes sigan ignorándolo —«vasconica non leguntur» se lamentaba ya Koldo Mitxelena—, hace años que en euskara se viene realizando una revisión crítica y autocrítica de

la historia religiosa, política y social de Euskadi, de discusión del papel de la Iglesia y del cristianismo; se han repensado críticamente los conceptos de nación, nacionalcatolicismo, democracia y nacionalismo, nacionalismo y moral, violencia y política, etc., todos los problemas más acuciantes que desde la guerra civil nos desgarran. Sin olvidar, claro está, otros temas ordinarios.

Baste citar los nombres de los principales pioneros: Federico Krutwig, Jon Mirande, Gabriel Aresti, y sobre todo el recientemente fallecido José Luis Álvarez *Txillardegi*. En su generosa biografía y obra se pueden encontrar todas las intuiciones intelectuales de la generación de posguerra.

Personalmente he tenido el privilegio de tener como maestros, a veces como colegas o incluso amigos, a algunos de los que vengo citando. Buena parte de mi obra es a ellos debida, y básicamente no es más que la continuación de la reflexión crítica que ellos iniciaron. Así está claro que este premio incluye el reconocimiento a ellos.

Del magisterio ejercido por aquellos sobre gran parte de mi generación y en particular sobre mi obra, destacaré ahora solamente dos temas: el valor del trabajo, y el valor de la lengua, dos valores fundamentales en la humanidad del ser humano, y también en la vida de un pueblo.

Hain zuzen Jose Maria Arizmendiarieta izan da lanaren filosofiari sistema bat eman diona, teoriko eta praktikoa, mugimendu kooperatiboan.

Herri bat gauza askok egiten du, eta oroz gain hizkuntzak eta lanak. Lana ez dugu izaten gogoko. Bizkaieraz beharra esaten da, eta trabaju/trabailu ere, latinezko *tripaliumetik*, torturako tresna bat. Horrek esan gura du lana gizatiartzen oraindik lan asko daukagula. Lana gizatiartzea izan da Arizmendiarietaren proiektuaren xede nagusia.

Kasiodoro ezkerro, VI. mendean, esku-lanak eta buru-lanak bereizten dira; edo, hobeto, esku-lanak eta buru-arteak, ho-

riek ez baitira propioki lanak kontsideratzen, arteak baizik, eta arte libreak, jende librearen zereginak zirelako. Hobeto erakus-terik ez dago batzuen libertatea besteen lanak eusten zuela. Kontrajarren sozial eta kultural hori Ernazimentuan behera jausi da, gizakia naturaren gainean artearekin eta zientziarekin esku hartzen hasi denean. Naturaren gainean horrela jardun ahal izateak Kreatzailearen pareko duintasunera jasotzen zuela, sentitu du Ernazimentuko jendeak. Eta duintasun horrek lanaren duintasun ezagupen berri bat ekarri du berarekin. Lanarekin gizon-emakumeak Jainkoaren obran parte hartzen zuen.

Alabaina lanak badu batere jainkozkoa ez den zerbait, eta lan batzuek besteek baino gehiago. Lanaren astuna, nekea, aspergarria. Lanak ezberdinak diren bitartean, guztion duintasun berdina ez da egia. Arazoaren kontzientzia bizi goiztiarrez, Campanellaren *De civitate solis* (1623) utopian denek lan denak egiten dituzte, esku-lan nahiz buru-lanak.

Historiak ibilera dialektikoa duela esatea gustatzen zaio zenbait jenderi. Adibide bat haxe izan liteke. Ernazimentuan lanaren kalitatea altxatu denean deskubritu da lanaren duintasuna. Handik ondoriatu da denek lan denak egitea, hori lanaren kalitatea jaisteko baita hobea jasotzeko baino. Hala ere arazoak Marx eta Engels kezkatu ditu. Gaur bertan Estatuak, Unibertsitateak, enpresa handiak, sindikatuak, Robin Hahnel bezalako anarkistak, lanaren antolaketa nola gizatiartu arduratzen dira. Kezka horri erantzuten dio lan kooperatiboaren ereduak, Euskal Herrian tradizio handia duenak, auzo-lan zaharretatik espiritu horren gaurko bertsioetaraino. Kooperatibismo arizmendiarrietarra, noski, eta beste kooperatibismo batzuk. Gaurko egun honetan zilegi bekit gogoratzea, Elkar Fundazioa ere ideia horretatik sortu zela eta bizi dela. Elkarrek eta Elkarreko langile guztiek lana eta kultura elkartzen dituzte, esku-lana eta buru-lana, euskal kulturaren zerbitzuan. Aprobetxa dezadan Elkar Argitaletxeari eta Elkarreko lankide guztiei eskerrak emateko, merkatuko legeen arabera imposible litzatekeena, hainbat saio euskaraz argitaratzea, posible egiten dutelako euren lan isilarekin.

Ez dut ahaztuko hori baino askoz gehiago dela lanari esker-tu behar dioguna. Lana, esku-lana bezala buru-lana, giza eta gizadigintzaren, eta herrigintzaren oinarria da. Askatasunaren oinarria da. Lana bera ez da askatasuna; aitzitik, gehienetan lotura bezala sentitzen dugu, eta bera ere askatu eta humanizatu beharra daukagu. Baina miseriatik askatu eta premia materialen aseka ekarri ez ezik, komunitatea lotu, askatasun pertsonalari eta familiarrari, herriaren askatasunari eta ongizateari oinarria ipini, berak egiten du.

Beraz, denok ezagutzen duzue: «Nire aitaren etxea / defendituko dut. / Otsoen kontra / sikatearen kontra...». Lanarekin defendituko dugu.

Aitaren, edo amaren, gure etxea euskara da. Hori zen azpimarratu nahi nuen bigarren puntua. Nire obra ia dena euskaraz dago. Zergatik? Erabaki pertsonala da. Baina holako erabakiak hartu eta bai gero eutsi, lagunartean egiten da. Euskararen lanetan ni Jakinen hasi nintzen, Joseba Intxausti eta Kepa Enbeitaren eskutik, eta Arantzazuko espirituan: herri pobre eta baztertu baten zerbitzu bezala, hala ulertzen zen Arantzazun euskaltzaletasuna; hala Gandiagak, Salvatore Mitxelenak, eta Jakinek. Segurarrari eskertu behar diot, berak sartu zuela zegamarra euskararen munduan; bizitza osorako norabidea markatu zidan horrela. Jakin Taldean karakter, pentsaera eta formazio diferenteeneko ekipo bat euskal kulturaren alde aritzeko elkartu da. Denon artean ikusi eta ikasi dugu, eztabaidatu ditugu gure ideiak, landu eta gauzatu ditugu gure proiektuak. Intelektualki Jakin izan da nire etxea eta familia. Eskerrik asko Joan Mari Torrealdairi, urte askoan zuzendaria, Paulo Agirrebaltzategiri, Jakin Taldea osatu duzuenoi eta kanpotik laguntzaile izan zireten guztioi. Eskerrik asko nire euskararen zuzentzaileei: Jose Antonio Aduriz, Xabier Mendiguren. Ordenagailuko katramiletan beti lagundu didanari: Mila Larrea. Mila esker bereziki Gabriele Maite Noss andra-lagunari; berak bakarrik daki, egin ditudan lanek, eta egin ez ditudan lanek, zenbat lan eman dioten berari. Berrogeita hamar urtetik gora daramat idazten, eta atzera begiratzen badiot nirea omen den

obra horri, egiaz autore asko dauzkala ikusten dut. Milesker lagun eta laguntzaile guztioi.

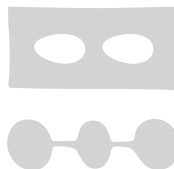
Hizkuntzaren hautua substantziala da gure kasuan. Herri bat gauza askok egiten du: lanak, historiak, musikak, tradizioek, klimak eta lurak (mendiek, itsasoak, lautadak), eta batez ere hizkuntzak. Hizkuntzak egiten duela baino gehiago, herri bat bere hizkuntza dela, esan izan da. Izan ere hizkuntza ez dago lurralde, tradizio edo ekonomiaren maila berean, faktore bat gehiago besteen alboan. Alderantziz, beste faktore guztiek hizkuntzaren barruan dute beren lekua; hizkuntzaren barruan dira eraginkorrak herria egiten. Lurraldea bera hizkuntzak bizigiroitzen du: mendiek eta errekek izenak dauzkate, izenokin josten ditugu arbasoen ipuinak eta mitoak eta geure haurretako oroipenak. Aizkorri, Aketegiko Damea (Mari), Sandratiko mendilapurak, Saadarko jentilak, Tartaloetxe, Astregi erreka-ko lamiak gauean, Ama Birjina Harri Urdingo jarlekuan eserita gona barrena ihintzetan bustita. Kaleak, plazak, bideak, izenez jazten ditugu; hizkuntzak ematen dio lurraldean leku bakoitzari bere nortasuna, diferentzia. Berdin, tradizioak, ekonomia, lana, borroka, hizkuntzaren barruan egituratzen dira.

Hain zuzen gure arazo gaitzena da, gure lana eta borroka, politika, ekonomia, informazio trukea, artea, ez direla gure hizkuntzaren barruan gertatzen ari. Herri bat bere barrutik puskatua gara. Gure identitatea puskatua dago. Horregatik euskararen hautua ez da hizkuntza bat ala besteren hautu soil- la. Jende baten eta herri baten hautua da; edo, hobeto, herri- gintzaren hautua, herri desegin bat berregitekoa. Nahi duguna funtsean normalizazioa besterik ez da: euskal herriko komunitatea berriro bakean eta elkarren laguntasunean bizi ahal dadila, h. d., denok denekin eta denek denei elkar ulertuz. Hori da euskaltzaleon helburua. Niretzat pozbide luze bat izan da eta da helburu horrekin euskaltzale guztiekin batera jardutea. Guztioi eskerrik asko, muchas gracias, Danke schön. ¶

Donostia, 2012-11-08

Euskal kultura 2012

35 LOREA AGIRRE
ALBERTO BARANDIARAN
PAUL BILBAO
PANTXOA ETCHEGOIN
PATXI GAZTELUMENDI
XABIER MENDIGUREN BEREZIARTU
XABIER MENDIGUREN ELIZEGI
FITO RODRIGUEZ
ALLANDE SOKARROS
ANDRES URRUTIA
EGUZKI URTEAGA

LOREA AGIRRE

Bertso txikietan

Bertso txikietan eman dugu urtea. Buruz ari naiz. Anari, Urretxuko taberna zulo batean, negu gorrian, gitarra biluzi batekin, entzuleen barrunbeak mugiarazten, norbera den irla horren eta gainontzekoen artean kartografia konpartitu bat osatzen. Eta maskaradak, Mauleko ikastolak berrogei urte bete dituen urte berean, mendi gailurrak zuri-zuri zirela, ziri eta burla, aspaldiko partez, oso aspaldiko partez, euskaraz benetan jokatzeko, jokolari guztiak euskaldun baitziren, Zuberoako ikastoletako ikasle ohiak denak. Asko esaten du euskaldun izate horrek, euskal zera horrek, ez bada den-dena esaten duela.

Eta Iñigo Astiz, poeta gaztea, udaberrian, «[...] ohartuko al zinateke nire presentziaz, ama? Ezagutuko al nindukezu semetzat? Eutsiko al zenioke Ni izateko aukerari, baita Ni ezagutu ondoren ere? Bat gehiago nintzateke, agian, izebaren eta zure artean, amonak zure bitartez pasatako patatak zuri-tu ahala, zergatia ongi ulertzera iritsi gabe, baina, Ni ere Zure zerbait handi horren parte sentituz», irakurtzera ematen. Eta Amets Arzalluz, bertsolari bat kanpaina politikoaren erdian, politikak ez badu bermatzen liberazio kulturala, kulturak bermatu beharko duela liberazio politikoa azaltzen, eta «lur jendezkoa da nire lurra [...], inork ez zigun lur hau hitz eman, guk eman genion hitza lurrari. Gurea hitza da. Eta gure herria hitz horretan mintzo den herri da. [...] Euskaraz ari naizen aldiro ari naiz independentziaz», aldarrikatzen.

Eta Ruper Ordorika Altsasun, udazkenean, *Berria* egunkariaren alde kantatzen. Zure etxera noa, zein nekeza den

euskaldun izatea, eta maite eta gorroto duzun hori zaintzea, eta hori dena, eta askoz gehiago. Beste behin. Eta herri ekimeneko euskarazko 50 hedabide bildu dituen Hekimen izeneko elkarte berriaren sortze argazki jendetsua, egunkarietan. Azken hamarkadetan behin eta berriro antolatzen saiatu, baina orain artean lortu ez dena. Urrats handi bat gure burua ezagutu, eta ezagutzera emateko.

Mamuak hizketan

Eta urteko lehena izan zena. *Twist* eleberria, han eta hemen, behin eta berriz, saritua. Cano mamuak berpizten. Historia eta memoria kontaktetan eta liburuetan nola jaso ezin asmatuz gabiltzanean, pasarte erreal lazarri kasik izenda eta deskribaezin bat fikzioak jarri digu begien aurrean. Eta Lasa eta Zabala, bahitu, torturatu eta kare bizitan lurperatutako bi gazteak, hizketan hasi dira. Lasa eta Zabala. Axun Lasa eta Pili Zabala. Arrebak ere bai. Ez dakit loturarik ote duen batak eta besteak. Liburuak eta Lasaren eta Zabalaren arrebak plazara irteteak. Horrela egokitu da behintzat. ETak borroka armatua bertan behera utzi izanak ere izango zuen bere eragina, dudarik ez da. Baina pentsatu nahi dut kulturak irekitzen dituela errealitateak itxita dituen ateak, eta jendeari eta mendeari aurrera egiten laguntzen diela. Kultura *vicksaporuba* dela, Ordorikak kantua zer nahiko lukeen izatea azaltzen duen bezala. Sendagarri bat. Arnasa errazago hartzen lagunduko dizun ukendua.

Ez naiz buruz ari. Bihotzez ari naiz. Eta gehiago ere badira, askoz gehiago. Etcetera eta etcetera. Elikatzen zaituzten hitzak. Bertso txikiak nahi bada. Baina nor izaten laguntzen dizutenak. Nor talde baten baitan izaten, nola bestela, ez dago nor izateko beste modurik-eta.

Eta arnasa ere taldean hartzen da. Durangon hartu da. Edo Durangok hartu eta eman du. Ekosistema modura agertu zaigu lehenengoz azoka, ekimen osagarriak eskutik hartu, eta azoka bakarra osatuz: Ahotsenea, Irudienea, K@bia, Sze-

nategia, Saguganbara, Platerunea, eta Landakoko ohiko azoka bera. Disko eta liburuetatik harago, beste diziplina batzuen agerkari eta arnagune ere izan nahi du Durangok. Eta datuek diote jendeak erantzun duela, jende gehiago gerturatu dela, eta kultur eskaintza ederra izan dela, eta saldu egin dela. Krisiaren mamua ez da oso present izan Durangon, antza. Edota beti bezain present izan da, ez gehiago. Azken berrogei urtean legez. Krisia, diru eskasia, irabazi juxtua, berez baitu ezaugarri euskal kulturak. Sormenean aberatsa da, aldiz.

Arnas ematen

Zenbatetan esan diguten eta esan dugun, destainaz gehienetan, euskarazko liburuak erosi bai, baina ez irakurtzekotan erosi ohi duela askok eta askok. Eta, inork gehitu du horrek begi bistan jartzen duela euskal kultura simulakro hutsa baino ez dela. Orain dena krisi, dena murrizketa, dena bizi-irautea denean, ohartzen gara liburu bat ez irakurtzeko asmorik batere gabe hura erosteko prest dagoen jendea duen kultura batek duen zortiaz. Horrela esan du Ramon Sazarbitoriak, *Martutene* liburuaren kariatara egindako elkarrizketa batean, irratian. Eta zer pentsatua ematen du. Jende horrek laguntzeko egiten duelako: arnasa emateko, hartzeko ez bada ere.

Eta, orain, euskal kultura simulakro hutsa dela esan izan duten horiek nahiago lukete erdaretako kulturek liburuak edo diskoak apalategiak apaintzeko baino ez dituztela izango jakinik erosten duen jende multzo bat izatea. Badakit, gurean, laguntzeko dagoen jende andana hori izatearen arrazoia minorizazio egoera dena. Baina badakit, baita ere, minorizazioan aurrera egiteko ezinbesteko dela elkartasuna. Ezinbesteko direla horiek. Ez horiek bakarrik, jakina, ez eta horiek inportanteenak. Nik uste, hori dena nor izan nahi bat baino ez dela.

Eta krisi eta murrizketa latzen garaiotan inoiz baino beharrezkoagoa da elkartasuna, edozein dela eremua. Eta kultu-

ra maiorizatuetakoz jendeak *crowdfunding*az hitz egin digu, kultur sormena sostengatzeko modu alternatibo berri modura: halako eta besteko kultur egitasmoa gauza dadin, jendeak, zuk eta nik, edonork, irabazi ekonomikorik izango ez dela jakitun dirua jartzea. Sare sozialen bitartez zabaldu den finantza modu hori berria denik ezin esan. Ez gurean behintzat. Aurten, bateko eta besteko kultur egitasmoren laguntzaile, kide, sostengatzaile, produktore, bultzatzaile eta ziztatzaile izateko aukera izan dugu: hedabide, film, musika, argialetxe, antzezlan eta bestek aurrera horrela egin dute. *Zuloak* eta *Barrura begiratzeko leihoak* dokumentalak, Kerobia taldearen disko berriak, *Xora* filmak, *Berria* eta *Argia* hedabideek, Edo! argialetxe berriak, eta baita Durangoko Azokak berak ere.

Euskal zera hori

Azken berrogeita hamar urtean bezalaxe, bestalde. Horrelaxe esplikatzeko da neurri handi batean, euskara eta euskal kultura XXI. menderaino iritsi izana. Urte askoan konpromisoa eta militantzia deitu zaion horri eskerrak, tarteko diru-erela boleto eta errifak, egutegi eta pegatinak, tonbolak, jaialdiak, txosnak, elastiko, xukadera, poltsa, kapela eta motxila. Dohaintza, akzio eta partizipazio, eta harpidetzak. Ordainsaririk gabeko lanak, eta orduak. Doan emandako kontzertu, emanaldi, hitzaldi eta artelanak. Denbora, lana, gogo eta dirutza. Inoiz kontabilizatu ezingo den dirutza. Orain *crowdfunding* esaten zaiona. Ez dakit, baina nik uste dut hori dena ere nor izan nahi bat baino ez dela. Jaso, iraurarazi eta hurrengoei pasarazteko borondate sakon bat. Identitate sentipen bat, azken finean.

Eta gero, hor ikusi dugu espantu handirik gabe, «demokratian eta askatasunean» oinarrituko zen kultur politika berri bat eginez, «identitatearen obsesioarekin» behingoz eta betiko bukatu behar zuen gobernu sozialistaren amaiera. Eta nago, horrenak eginda ere, identitateak hor jarrai-

tzen duela, temoso, Monterrosoren dinosauroak nola. Eta, gainera, hizkuntza eta kulturaren iraupenaren arrazoietakoa bat horixe dela: identitatea, nor izatea. Gako hori agertzen da, behin eta berriro, temati, hizkuntza eta kultur hautuaren atzean. Hala diote ikerlanek. Hemen, eta baita Katalunian ere, non gazteleraren aldeko hautuaren arrazoi nagusia espainiar sentitzea den. Ez ote du horrek ere gurerako balio. Horixe ba gu ez garela «identitatearekin obsesionatuta» gauden bakarrak. Buruz ari naiz, baina gaur egun identitatea dela indar eraldatzaile indartsuena utzi zuen idatzita Bourdieu soziologoak.

Eta, gero, ekimen handiak egon dira. Bertso handiak. Hor dago Donostiako Tabakalera proiektua, eta hor dago Donostia 2016 egitasmoa, esate batera. Zertan diren eta ze fruitu emango duten ikusteke dago. Erakunde eta politikaren ur uharretan balantzan ikusi ditugu, norabidea ezin zuzenduz. Zer diren paperetan idatzia dago, baina zertan gauzatuko diren ikusteke dago. Eta kezka bat sortzen da: euskal zera horrek zer leku baino, leku hori erdigunea edo periferia izango ote den. Dinosauroa non esnatuko den. Batean edo bestean izan, horrek esan dezake dena.¶

ALBERTO BARANDIARAN

Hekimen, urrats estrategikoa

Bi urteko lanaren ondoren, ahots bateratua erakusteko eta indar handiagoa lortzeko apustua egin dute euskal hedabideek, elkarte batean bilduta. Pauso estrategikoa da, hainbat arrazoiengatik. Alde batetik, urratsa egin dutenengatik da garrantzitsua: euskal prentsa hezurmamitzen duten hedabide gehienak elkartu dira Hekimen plataforman, bide berriak urratzeko. Bestetik, uneagatik da garrantzitsua. Hedabideen arloa ez da duela bost edo hamar urtekoa, eta ez da inoiz berriro izango. Asko dira diru laguntzen beherakadaren ondorioz itota dauden egunkari, aldizkari eta herri komunikabideak, eta gehienak, gainera, erronka digitalaren aurrean norabidea asmatu nahian ari dira buru belarri: bost urte barru zer toki egongo da, Internetetik kanpo, prentsarako, irratien dako, telebistarako? Dena irentsiko duen tsunamia dator, edo gizartean sustrai sendoak dituzten komunikabideek eutsiko diote? Handiek gobernatuko dute hobeto itsasontzia, edo txikiek? Euskarak lortuko du tokia egitea digitalitatearen eremu aske eta askotarikoan? Nondik etorriko dira ezinbesteko diru sarrerak? Galdera asko daude, eta lanak pilatu zaizkie berez indar eta baliabide gutxiko komunikabide txiki askori. Bakarka, zaila izango da irteera topatzea.

Ez da erraza komunikabideak batzea. *Stricto sensu*, komunikabideak hobe gehiegi nahasten ez badira, pluraltasuna, aniztasuna eta koloretasuna gordetze aldera. Azken bi urteotan egin diren bileretan hain zuzen ere bakoitzaren txikitasuna nola errespetatu izan da mintzagai nagusia. Behin hori ziurtatuta, gainerako arazoak identifikatzea ez da oso zaila izan:

sektoreak ezinbestekoak dituen diru laguntzak nola ziurtatu; publizitate instituzionalari nola eragin; berrikuntza nola sustatu; sinergia indar sortzaile nola bilakatu. Azaro amaierako agerraldi publikoan, hedabideetako ordezkariak ezinbestekotzat jo zuten komunikabide esparru indartsua; normalizazioari begira, administrazioaren eta hezkuntzaren alorretan egin behar diren ahaleginak bezain ezinbesteko. Baina, horra kezka: arlo publikoan eta irakaskuntzan baliabide ugari jarri dira azken hogeita hamar urteotan. Hedabideetan, berriz, ez. Zehatzago esanda: hedabide ez publikoetan, ez.

Beraz, epe motzerako proiektuen artean dago Eusko Jaur-laritzarekin eta Arabako, Gipuzkoako eta Bizkaiko diputazioekin osatutako lan mahaia egonkortu, sendotu eta hari etekinak ateratzea. Epe ertainerako helburuak, berriz, Hedabideen Behatokia sortzea, sektorea egituratzea eta sektorea bera estrategikotzat har dezatela lortzea.

Honaino, asmoak. Baina fokua pixka bat urrunduz gero, distantzia hartuta, ez da zaila ondorioztatzea urrats hori euskalgintzan orokorrean gertatzen ari den gogoetaldiaren barruan dagoela, eta beste dimentsio handiagoa eta soko-nagoa daukala, garai berri baten oihartzuna dakarrelako. Gauzak berriro aztertu, hausnarketa pausatua egin eta, se-guru asko, indarrak biltzeko aroa datorrelako.

Hogeita hamar urte. Hori da, gutxi gorabehera, euskalgintzaren bigarren aroak iraun duena. Ikastolen sorrerak eta euskara batuaren onarpenak osatu zuten lehen aldia, 60ko eta 70eko hamarkadetakoa. Kemen eta ilusio handiko garaia izan zen. Hurrengo hiru hamarkadak, ia gaur arte, hedabideak sortzen, administrazioa euskalduntzen, euskarazko irakaskuntza zabaltzen eta helduak alfabetatzen joan dira. Hor egindako lanari fruitua ateratzeko ordua da; orain, erabilera da erronka.

Hedabideek elkarrekin bidea egiteko gogo hori bazter guztietan egiten ari den hausnarketaren barruan ulertu behar da. Komunikabideen rola ezinbestekoa da elkarren berri zabal-tzeko, ikuskerak finkatzeko, komunitatea trinkotzeko eta

munduari leihoak zabaltzeko. Berez erdal munduarentzat ikusezina eta ezezaguna dena ikusgarri egitea da euskal hedabideen funtsezko zereginetako bat, eta, euskalgintzaren hirugarren arorako, behar hori are garrantzitsuagoa izango da.

Komunikazioaren jariora inoiz baino handiagoa da gaur egun, norabide askotakoa, gero eta ugariagoa, gero eta aberatsagoa eta gero eta askeagoa. Eta, paradoxikoa badirudi ere, hedabideetan zehar korrituko du horrek guztiak. Hedabideen rola ez dago zalantzan, komunikazioa ez delako sare sozialetara mugatuko, eta hiztun komunitateen arteko harreman oro ez delako digitala izango. Sare sozialek hedabideetatik edaten jarraituko dute, eta, ondorioz, hedabideetako informazioa inoiz baino partekatuagoa, zabalduagoa eta, horregatik, irakurriagoa, entzunagoa eta ikusiagoa izango da. Baina hor asmatu beharra dago. Eta badirudi zentzuzkoa dela, noiz eta mundu osoko hedabideak eta kazetariak norbere buruari «zer egin?» galdezka ari direnean, bada hemen biltzea. Estrategiak pentsatzeko, bideak adosteko eta aurrera egiteko. Kasu honetan, indarrak batzea beste biderik ez baita aurreikusten. Hurrengo hamarkadetan erabiliko den euskararen nolakoa eta zenbatekoa hedabideetan eta sare sozialetan erabakiko delako.

EITBk 30 urte

Hogeita hamar urteko epe hori bera eduki du euskal irratia telebista publikoak garatzeko. Urteurren borobila da, eztabaida eta iritzi truke handi samarra sortu duena haren sorreraz, zereginaz, rolaz eta etorkizunaz.

Berrian, esaterako, hainbat elkarrizketa, analisi eta mahai ingururen bidez jorratu dute urteurrena. Esandakoen artean, Arantxa Iturbe kazetariak botatakoa, alegia euskal irratia publikoak asmatu duela komunikabide handiago eta botere-tsuagoen ondoan bizirik irauten eta entzule komunitate leiala sortzen, baina ez horiei imitatzeari uzten, txiki izatearen onurak sinesten, eta gazteenak erakartzen.

Josu Amezaga EHUKo kazetaritza irakaslearen ustez, euskararen normalizaziorako bidean ETBk egindako ekarpena «egin zezakeena baino txikiagoa» izan da, baina Pello Sarasola ETBko eduki zuzendariak kontrakoa defenditu du: telebista publikoa euskararen garapenaren motorra izan dela.

Horixe da askatu gabeko korapiloa, eztabaidaren mamia: zer parte hartze izan du, zeri eragin dio, nola jokatu du berez euskara sustatzeko jaio zen hedabide publikoak euskararen normalizazioan? ETB2 indartsu eta ETB1 ez horren indartsuaren ereduari eutsi behar zaio aurrerantzean ere, edo ETB1en aldeko apustua egin behar da behingoz? Horretarako, ETB2 derrigorrez ahuldu beharra dago, hainbatek proposatu duten bezala? Beste era batera esanda, ETB2k zer ekarpen egin du herri honen hizkuntza normalizazioaren mesedetan?

Jose Inazio Basterretxeak oso grafikoki azaldu zuen hori guztia, esan zuenean ETB2k gaizki elikatutako bonsai bihurtu zuela ETB1, eta erakunde publikoaren arduradunek ulertu behar zutela euskaldunak hazi egin direla hogeita hamar urte hauetan, «atzean utzi ditugula panpinak eta mekanoak». Hau da, beste telebista mota bat behar dela. Aitor Zubero goitia HUHEZIKo irakasleak, bestetik, hedabide publikoak «diglosia zurkaizten» jarraitzeko tresna izateari laga behar ziola nabarmendu zuen. «Ez lituzkete euskaldunak gaztelaniaz berbetan jarri behar, populazio-sektore zabal bati hizkuntza-errealitate jakin bat ezkututzen eta monolinguismoan eroso bizitzeko makulua eskaintzen».

Jon Sarasuak euskal komunikabideen esparrua eta euskal irri eta telebista publikoaren inguruko gogoetak lotu ditu. Eta erakunde autonomikoaren orain arteko monokultiboa amaitu beharra dagoela uste du, kontuan hartuta euskal hiztun komunitatearen barruan egon den pitzadura politikoa, gutxienez oinarrian, leundu daitekeela. Beste era batera esanda: egoera politikoak aukera handiagoak eskaintzen ditu adostasunak bilatzeko. Horregatik, euskal hedabide publikoaren baliabideak gizarte arloko beste hedabideen artean bana-

tzeko proposatu du Sarasuak. Hau da, eta bere hitzak erabiliz, «kate honen funtzioa esparru zabalago bateko rol-banaketan kokatu beharra dago».

Iritzi guztiak adituta, ondorio bat: ETB1 estrategikoa da euskararen biziberritzerako, eta ETB2ren aldean apustu handiagoa eskatzen du, baina ezin du orain arte diru laguntzetan izan duen monopolioarekin jarraitu, eta gizarte esparruko beste esperientzia eta ahalegin batzuekin partekatu behar du ahalegin publikoa. Gizarte alorreko hedabideek eskatzen dutena da, gutxi gorabehera. Adostasuna badagoela esan daiteke, beraz: etorkizunak denen artekoagoa izan beharko du. Jorratze garaiak amaitu dira, berriro ereiten has-teko unea da. Eta ereiteko unean, hobe taldetan.

San Fermin Ikastola eta Oinez: zertan ari gara?

Urriaren hirugarren asteburuan Iruñerriko Zizur Txikian ospatu zen Nafarroa Oinezek gogoetarako ertz bat baino gehiago utzi zuen. Ez zen beste Oinez bat izan, eta ikastolen elkarteko arduradunek ere badakite mugarri bat igaro zuela euskararen aldeko festak. Kezkarako motiboak utzi zituen ospakizun berez tristea izan zen.

San Fermin Ikastolak urte osoan zehar antolatutako egitarau oparoa gorabehera, egun txarra izan zen. Alde batetik, eguraldiak erabat zapuztu zituelako antolatzaileen asmoak. Bestetik, Nafarroako ikastolak ez zirelako oso fin ibili data-ri eusteko hartu zuten erabakiarekin, kontuan hartuta EAEko hauteskundeak egun berean zirela. Aldeko eta kontrako argudioak entzunda ere, ez dut uste erabaki hori berriro hartuko zutenik, milaka lagun berriz bisita galarazi zuelako hauteskunde egunak.

Tira, jende gutxi, eta eguraldi kaskarra. Hori gertatu da beste batzuetan ere.

Ez, kezagarria ez zen hori izan, aurreko asteetan eta ondoren ere, Oinez beraren aurka entzundako eta irakurri-tako iritziak baizik. Laburbilduz, esan daiteke San Fermin

ikastolaren aurkako kanpaina ez antolatua egon dela. Fun-tsean, argudio bat: ikastola aberatsa da Zizur Txikikoa, ez du diru beharrik. Beharrak Lodosan edo Tuteran daude, eremu ez euskalduneko ikastetxeen artean, eta horra begira egin behar dira ahaleginak.

Hain indartsua izan da marmarra, boikot moduko bat ere zabaldu zela hainbat girotan. Iruñerriko D ereduko hainbat ikastetxetako gazteen artean, behintzat, kontsigna egon zen: joan bai, baina gasturik egin gabe. Parranda bai, baina diru ekarpenik ez.

San Fermin Ikastolak Oinez bat behar duen edo ez ezta-baidagarria izan daiteke, nola ez, eta zalantzan jar daiteke non behar den diru hori gehiago, Irunberrin edo oso instalazio txukunetan 1.500 ikasle baino gehiago hartzen dituen ikastetxe bikainean. Baina, onartuta ere eremu erdaldunean euskarazko irakaskuntza nahi duten gurasoak zaindu eta mimatu behar direla, eta helburua behar lukeela euskarazko irakaskuntza Nafarroa osora zabaltzea, sinplekeria handi samarra da ez ohartzea Iruñerrian maila honetako ikastetxe bat edukitzeak zer garrantzia daukan. Ez ohartzea zer esan nahi duen urtero 1.500 ikasle euskarazko irakaskuntza punta-puntakoan matrikulatuta egoteak, non eta Iruñean, Nafarroako hiriburuan. Ez ohartzea euskararen biziberritzearen borrokan, neurri handi batean, hirietan jokatzen dela. Ez ohartzea Nafarroan, UPN-PP-PSN triangelu espainolista eta espainolzalearekin, ezin dela D eredia *versus* ikastola eztabaida sustatu. Faltsua delako. San Fermin Ikastola, gainerako ikastola guztiak bezala, D ereduko ikastetxe gehienak bezala, euskarazko irakaskuntza indartsu eta kalitatezkoa nahi duten gurasoek sortu zuten, eta haiak bultzatu, sustatu eta eutsi egin diote, eta gaur egun ere hala jarraitzen dute, neurri handi batean. Inguru arrotz, eta, askotan, are-riotasun giroan. Ikastolak, eskola pribatuak? Nafarroan, ez. Nafarroan, gurasoen kooperatiba euskaltzaleak. Euskararen biziberritzerako, ezinbestekoak.¶

PAUL BILBAO

Euskararen gutxienekoak garai berrian

2011ko urria oso hilabete esanguratsua izan zen gure herri txiki honen historian. Mota askotako erpinak dituen gatazkarekin amaitzeko urrats handiak eman ziren, eta zabaldu den egoera horretan itxaropentsu agertu nahi izan genuen. Halere, jakin badakigu horrek besterik gabe ez duela ondorio praktikorik sortzen; eta, horrexegatik, Kontseiluak, aldaketa-garai honetan ere, gure ekarpena beharrezkoa zela ondorioztatu zuen. Azken finean, elkarrizketan, giza esku-bideetan zein bizikidetzan oinarritutako etorkizunaren aldeko ahaleginetan pausoak emateko konpromisoa du Kontseiluak, eta bilakaera horretan gizarte-eragileok protagonismoa izan behar dugulakoan gaude.

Horrexegatik, hain zuzen ere, kezkaz bizi dugu egoera. Euskararen gaia ez dago politikarien agendetan behar bezala txertatuta. Ezer gutxi ari dira jasotzen euskararen gutxienekoez. Arrazoi horregatik berretsi du euskalgintzak badue-la zer ekarria arlo horretan; izan ere, euskalgintzak gaur egungo egoerak euskararen normalizazioari ezartzen dizkion mugen kontzientzia duen neurrian, eztabaida orokorretan ekarpena egiteko eskubidea eta beharra ditu. Are gehiago, 2012an Kontseiluak ekarpen zehatza egin du. Akaso, kezkaturik egon arren, euskalgintzak erantzukizunez jokatu eta jokatzen duelako, gure aburuz Euskal Herrian sortu den une politikoa oso garrantzitsua izango baita euskarak gizartean dagokion lekua izan dezan.

Azken finean, azken hilabeteotan behin baino gehiagotan entzun dugu orube berri bat behar dela herria eraikitzeko,

eta gure ustez orube berri batez mintzo bagara, herri honen eskubide indibidual eta kolektiboen bermeak presente egon behar du. Horrela, eskubideen artean dauden hizkuntza-eskubide indibidual eta kolektiboek zutabeetako bat izan behar dute, eta norbanakoaren zein hizkuntza-komunitatearen hizkuntza-eskubideen urraketei amaiera emango zaiela aurreikusi behar dugu.

Izan ere, hizkuntzen arteko gatazketan botere-gatazkek daude. Are gehiago, batzuek erabakitzen dute noiz, norekin eta nola erabil edo ikas dezakegun guk geure hizkuntza. Batzuek, boterea erabiliz, erabakitzen dute gure herriari nola deitu behar diogun. Ondorioz, une honetan ez dugu baldintza nahikorik euskararen normalizazio-prozesua burutzeko.

Kontseiluan arretaz aztertu izan ditugu beste hizkuntza batzuen berreskurapen-prozesuak eta argi ondorioztatu dugu hizkuntzaren eta boterearen arteko harremana. Are gehiago, hizkuntza aukera ekonomikoa da Estatuak lehenesten duen hizkuntzaz mintzo direnentzat. Horrela, hizkuntza-aniztasunaren kudeaketa desegokiak giza eskubideen urraketa sistematikoak dakartza, eta ondorioz, hizkuntzaren eta boterearen arteko lotura trinkotzen da.

Gatazken konponbidean hizkuntzari zentraltasuna edota erreferentzialtasuna emateak ondorio hobek ekarriko ditu, eta hori egiaztatu ahal izan da nola antzinaroan hala historia garaikidean zehar. Hain zuzen ere, horrexegatik jarri behar eta nahi izan dugu euskararen, Euskal Herriko berezko hizkuntzaren, auzia agenda guztietan, garai berriari begira egoki joka dadin.

Eta zein dira oinarri horiek? Zein dira Kontseiluaren ustez ezinbestez bermatu beharreko oinarriak, gutxiagotze prozesuari amaiera eman eta urte luzeetan pairatutako egoera iraultzeko?

Bi ardatz nagusi bete beharko lirateke. Batetik, gure hizkuntza-komunitateari kanpo esku-hartzerik gabeko hizkuntza-politikarako eskubidea aitortu beharko litzaioke. Gaur egun, hizkuntza-politika eragingarria abian jartzeko ozto-

poak daude. Euskararen hizkuntza-komunitatetik kanpoko esku-hartzeak eta erabakimenak baliogabetu egingo lukete. Ikusi besterik ez dago hizkuntza-normalizazioari begirako erabaki ausartek zer-nolako debekuak izan dituzten.

Bestalde, gure herriaren normalizaziora iristeko bake-bidean aterabide demokratikoaren zutabeak zehazterakoan, gure hizkuntzak estatus egokia behar du izan, eta estatus hori lau ezaugarrik ardaztuko dute: berezkoa, ofiziala, lehenatasuneko eta ezagutu beharrekoa.

Kontseilua osatzen dugunok egungo egoera gainditu eta euskararen normalizazioa posible egingo duen beste egoera bat eraiki nahi dugu. Horregatik, eginkizun horretan ahaleginean ari direnekin elkartzasunez eta eskuzabaltasunez elkarlana burutzeko konpromisoa hartu dugu. Konpromisoak areagotzea beharrezkoa den garai honetan, ez dugu guk hutsik egingo, ezta gutxiagorik ere.

Hauteskunde-garaian konpromisoak, engeiamenduak... agindua zor

2012a, beste behin, hauteskunde-urtea izan da Euskal Herrian. Ekainaren 10ean eta 17an Frantziako Legebiltzarrerako hauteskundeak izan ziren; urriaren 21ean, aldiz, Euskal Autonomia Erkidegoko Legebiltzarrerakoak.

Ipar Euskal Herriari dagokionez, kanpainan argi geratu da euskararen ofizialtasuna ez dela kokatzen Frantziako Legebiltzarrean aulkia nahi luketen hautagaien lehenatasunetan. Alta, Amalur koalizioak, EAJk, EH Baik eta NPAk besterik ez zuten jaso ofizialtasunaren aldarria, gurea bezalako hizkuntza baten normalizazio-prozesuan nahitaezko urratsa. Finean, lege-geriza egokirik gabe ez dugu lortuko euskaraz bizitzeko nahia bermatzea.

Sarkozyk bere ohiko zentralismo jakobinoari eutsi zion, eta hor kokatu behar ditugu bere adierazpenak: «Hizkuntza gutxituak maite direlarik, ezin da proposatu Europako Hizkuntza Gutxituen Ituna berrestea». Oso bitxia Sarkozy jaunak

frantsesa ez beste hizkuntzei maitasuna adierazteko zer-nolako proposamenak aurkezten dituen. Badiote, bai, maitasunaren eta gorrotoaren arteko muga oso estua dela, eta Sarkozyren hitzek berretsi egiten dute hori.

Halere, beste alderdi batzuetatik ere keinuren bat egin zaie gurea bezalako hizkuntzei, eta hor kokatu behar dugu, besteak beste, François Hollandek kanpainan zehar agindutakoa, hain zuzen ere, Erregio edo Gutxiengoen Hizkuntzen Europako Ituna berresteko engaiamendua.

Antza, kanpainan hartutako engaiamendua egikarituko duela berretsi zuen Eliseora iritsi eta gero. Horrela, irailean gutxiengoen hizkuntzei begirako lege-koadro argia eta egonkorra definitzeko bitartekoak jarriko dituela adierazi zuen Hollandek, bai eta Erregio edo Gutxiengoen Hizkuntzen Europako Ituna berretsiko zuela ere.

Ezin uka dezakegu berri ona dela; halere, urrats eraginkorragoak eta benetako lege-geriza jarriko beharko da abian euskaldunoi euskaraz bizitzeko eskubidea bermatuko bazaiagu.

Bestalde, Euskal Autonomia Erkidegoan ere hauteskondeak izan dira. Batean eta bestean entzun dugu aro berriko hauteskondeak zirela, eta, akaso, horregatik garrantzi berezia hartu dute. Tamalez, euskarak ez du inolako zentraltasunik izan; are gehiago, hautagaiek ez dute apenas hizkuntza-politikaz berba egin, eta gehiago nagusitu dira euskararen berreskurapenaren kontra daudenen adierazpenak.

Ez dakit, zintzoki, nola ulertu gertatutakoa. Egia da, ez dago zalantzarik, krisi gogorra sartu dela barne-barneraino, eta hori izan dela ardatza kanpaina osoan zehar. Hautagaiek krisiari irtenbidea emateko proposamenak egin dituzte, kudeaketa-ereduak aurkeztu dituzte... baina ezer gutxi azaldu dute hurrengo lau urteotan garatuko duten hizkuntza-politikaz.

Hauteskondeak joan egin dira eta Eusko Legebiltzarraren osaera interesgarria dela iruditzen zait. Hizkuntza-politika-rekin lotutako erabaki ausartak hartzeko baldintzak daudela uste dut; hortaz, ez dezatela aukera hori gal.

Azkenik, artikulu honetako irakurleoi Kontseiluak aurkeztutako «aginduazor.eu» plataformari arreta jartzeko eskatu nahiko nizueke. Bertan jasotzen dira hautagaiak kanpainan zehar euskara berreskuratzeko egin dituzten proposamenak. Hortaz, tresna ezin egokiagoa hurrengo lau urteotan kanpainan hartu zituzten konpromisoak betetzen dituzten egiaztatu ahal izateko.

Herritarron garaia da

Gero eta argiago dut herritarron garaia iritsi dela. Arestian esan bezala, alderdi politikoek ez dute euskara lehentasunen artean jasotzen, eta, beraz, guri dagokigu eragitea gure hizkuntzak beharrezkoa duen zentraltasuna izan dezan.

Udaren amaieran eta udazkenaren hasieran herritar euskaldunak matxinatzen hasi dira, eta horrek poza sortu dit. Euskara hutsez etiketatu zuen eta mehatxuak jaso zituen EH Esnea, Gipuzkoako Foru Aldundiak hizkuntzaren inguruan hartutako erabakiak, Arnaldo Otegik idatzitako azken liburaren hizkuntza... Euskaldun suminduak agertu dira sare sozialetan, euskaraz bizi diren herritarren haserrea islatu dute hainbat mezuak. Aski da esateko garaia dela erakutsi dute herritarrek. Alta, indar hori guztia egoki artikulatzea izango da gure hurrengo erronka.

2012an ere herritarrok kalera irten izan gara euskaraz bizitzeko nahia adierazteko. Martxoaren 31n Baionako kaleak bete zituen euskaraz bizi nahi duen herriak. Are gehiago, Baiona ez ezik, Ajaccio, Kemper, Tolosa, Perpinya, Estrasburgo... ere hizkuntza gutxiagotuen aldeko manifestazioen bilgune bihurtu ziren.

Seigarrenez antolatu genuen Deiadar deialdia, eta, zorionez, deialdiz deialdi gero eta herritar gehiagok agertzen dio atxikimendua; ondorioz, gero eta zabalagoa da euskaraz bizi nahi duen herria.

Bestalde, abenduaren 1ean ere milaka herritar atera zen Donostiako kaleetara euskaraz bizi nahi duen herri bat ba-

dagoela erakusteko. Euskaraz bizitzeko hautua harrotasunez egiten dugula erakutsi nahi izan genuen. Donostiako kaleak euskaraz bizitzeko gogo horrekin zipriztinduz lortu egin genuen euskararen alde egoteaz haragoko jarrerak eta portae-rak behar direla erakustea. Alegia, *bai euskarari* esatea nahikoa ez dela eta *euskaraz bai* errealitate bihurtzeko konpromisoa hartuko duten milaka herritar prest dagoela erakutsi genuen Donostiako karriketetan.

Finean, zein tresna geratzen zaigu politikan eragiteko? Inbidiaz ikusi dut irailaren 10ean Bartzelonan izandakoaren argazkia. Ez da nire asmoa independentziaren aldeko (edo kontrako) apologia egitea, herri-mugimendu antolatuak izan dezakeen gaitasuna erakustea baizik. Argazki horrek erakutsi dit herri-mugimendu antolatuak baldintza ditzakeela politikarien lehentasunak.

Herri-mugimenduak eztabaida bere lehentasunetan kokatu du, eta, ondorioz, alderdi politikoez lehentasun horretan uz-tartu behar izan dituzte alderdi gisa zituzten aldarrikapenak. Ariketa zinez interesgarria, herri-mugimendu antolatuak de-finitu eta zehaztu duelako aldarrikapena, eta alderdiek hala edo nola beren burua bertan kokatu behar izan dute.

Horretara iritsi beharko genuke euskaldunok; alegia, geuk ere gai izan beharko genuke euskararen lehentasunak ezarri eta eragile politikoez nahitaez onartzeko moduan jartzeko. Halere, horretarako lehen urratsa euskaraz bizitzeko nahia-ri determinazioz eustea izango da. Euskaldunok botere-gu-neetan ere bagaude, alegia, sindikatuetan, alderdi politikoe-tan, gizarte-eragileetan... Hainbat eremutan hartzen dugu parte, eta, beraz, gune horietan guztietan euskarak lehenta-suna har dezan egin behar dugu lan. Euskaldunok kontsu-mitzaile ere bagara, eta kontsumo arduratsuari eutsiko ba-genio, esaterako, euskaraz etiketatzen diren produktuak ba-karrik erosiz, ziur nago jarrera aldaketak lortuko genituzkee-la enpresen aldetik.

Esnatu beharra dugu, gure benetako indarrak ohartu be-har dugu, gutako bakoitza *euskaraz bizi nahi dut* markaren

eragile aktibo bihurtu behar da. Seguru nago milaka herri-
tarrek nahi horri determinazioz eusten dionean, benetako
gaitasuna izango dugula gure hizkuntzak behar dituen bal-
dintza ekonomiko, sozial eta juridiko egokiak lortzeko.¶

PANTXOA ETCHEGOIN

Iparraldea, artearen lurraldea

Iparraldea, ttipia izan arren, ez ote da betidanik euskal kulturaren arragoetarik bat izan? Eta krisia aho mihi guzietan aipu delarik, ez ote dugu euskal kulturak eskaintzen dituen memento ederrez baliatu behar, lehenik plazer hartzeko, gehiago elkar ezagutzeko, gauzen partekatzeko, partaidetza hitzari indar berri baten emateko? Aurten ere urte aberatsa izan da alor frankotan, eta euskal kultura bizi-bizian agertu da, bai Euskal Herriko plazetan, bai kanpoan.

Dena ezin kontatuz eta ohatuz, argitan ezarriko ditut euskal literatura, bertsolaritza, dantza eta gazteei zuzendu *Hogei'ta* ekintza labela.

Bertso eta bertso: Xi-La-Ba txapelketa

Xi-La-Ba, hiru silaba; Ipar Euskal Herriko hiru probintzien adierazgarri: Xiberoa, Lapurdi eta Baxenabarre. Hiruretan baititugu orain bertsolariak, garai batean izan ez ziren bezala. Zuberoa, koblakari handien altzoa izanik (XIX. mendeko Pierre Topet *Etxahun* barkoxtarra bereziki dugu gogoan), luzaz bertsolaririk gabe egon baitzitzaigun... Ager-tzen hasi zaizkigu beraz Zuberoan ere bertsolariak, bertan sortuak edo han bizi direnak.

Preseski, Xi-La-Ba txapelketaren lehen kanporaketa Zuberoan iragan zen, Altzürükün. Gero, Kanbotik, Hendaiatik eta Donibane Garazitik pasaturik, finala, lehen aldikoz, Baionan genuen aurten. Baionako Lauga kiroldegian. Toki egokia, 2.000 jenderen ongi kokatzeko.

Sei bertsolari oholtza ganean: Amets Arzallus, Odei Barroso, Sustrai Colina, Xumai Murua, Maddi Sarasua eta Eneritz Zabaleta. Seiak gazteak. Seiak xut eta lerdan, neska zelarik gazteena, doi-doia 16 urte, lehen aldikoz aurkeztu eta finalera hupatu zena. Bertso-gai emalea Joana Itzaina zen, Bertsolarien Lagunak elkarteko burua. Gaiak egokiak ziren eta bertsolariak jakin zuten, beren dohainen arabera, ateraldi onik eskaintzen, publikoari atsegingarri izan zitzaizkionak.

Kartzelako lanarentzat hiru bertso egin behar zituzten gai honekin: «Etorbizuna kartetan irakurtzen duen ikerlearen-gana joan zara. Oraintxe atera zara haren etxetik». Gu ez baikinen kartetan irakurtzen duen baten ikusten izan, ez genuen asmatu Sustrai Kolina ala Odei Barroso pasatuko zen azken txandara, zinez biak elkarren pare baitziren. Puntu erdi bat gehiago ukanik, Odei Barroso joan zen puntaraino, baina Amets Arzallus hendaiarrak lortu zuen, hirugarren aldiz, txapela. Ongi merezia.

Gure eskerrik beroenak har bitza, eta, funtsean, harekin ziren beste bost bertsolariak ere, antolatzaileak eta kanporaketetan parte hartu zuten bertsolariak ahantzi gabe.

Gazteluma: gazteek euskaraz idazteko

Urte oroz Pazko astelehenez Saran antolatzen duten *Euskal Herriko Idazleen Biltzarra* liburu eta disko azokan, beste berrikuntza askoren erdian, aurten *Gazteluma* saileko liburu bat plazaratua izan da.

Gazteluma zer da? Iparraldeko Elkar argitaletxeko eta Euskal kultur erakundeko ordezkariak oharturik gazteek ez zutela euskarazko libururik idazten, erabaki zuten arazo kezkarri horren konpontzeko aterabide baten aurkitzea. Baina zein? Sari bat ote? EKEren proposamena izan zen: burtsa (beka) baten sortzea.

EKE, Elkar megadenda eta Elkarlanean Fundazioa adostu ziren eta 2000. urtean *Gazteluma* deialdia zabaldu zuten.

Burtsari esker, lehiaketa irabazten duen 40 urtez petiko idazleak hiru laguntza mota erdiesten ditu: 3.000 euroko diru laguntzaren promesa, urte bateko epea liburuaren idazteko, epaimahaiko hiru idazleen aholkuekz baliatzeko eskubi-dearekin, eta, azkenik, liburuaren argitalpena.

Gazteluma beka azkenik eskuratu duena Peio Jorajuria azkaindarra dugu, *Otalazt* izenorde pean *Jaun Martin* eleberraren idazlea. Haren aitzinekoak izan zirelarik: Eneko Bidegain, Ramuntxo Etxeberri, Nora Arbelbide eta Beatrice Urruspil. Eta berri ona: 2014an agertuko den liburuaren idazle gaztea ere jadanik hautatua izana dela!

Dantzaren sugarra

Iparraldean, hainbat ekitaldi iragan dira aurten ohiko euskal dantzaren edota dantza garaikidearen inguruan. Ezin daitezke denak aipa artikuluko honetan, baina hiru ekimen ezberdin lehenetsi ditut.

Etorkizuna deitu kontzeptua. Euskal dantzaren praktika artistikoarentzat, kontzeptu berri bat asmatua izan da iparraldean, *Etorkizuna* izenekoa.

1950eko hamarkadan sortu zituzten talde «folklorikoek» eta berantago euskal dantzen federakuntzek garaiko problematikentzat erantzun berri eta egokia ekarri zuten.

Egituraketa horri esker, berrogeita hamar bat urtez milaka haur eta gazte formatu ahal izan ziren eta beti dantzan atxiki.

Baina joan den mende bukaeraz geroztik, dantzari heldu gazte anitzek euskal dantza uzten dute, interprete gisa gaitasun gehien duten mementoan. Bistan dena, interes galtze hori gogoz kontrakoa da zenbaitentzat, ikasketentzat edo lanarentzat herritik urrundu behar direlako. Gazteek betebeharroriek gaur atzo baino gehiago dituzte. Baina ez da arrazoi bakarra. Faktore desberdinengatik ahultzen da goi mailako euskal dantzaren praktika: ber «mugimendu koreografikoak» hamaika aldiz errepikatzen dituzte, dantzariak ez

dute norberaren ikaskuntza barnatzen ahal, ez dezakete maiz koreografia berririk landu, ahalbide ekonomikoen arazoa hor da. Dantzari bakoitzak bere taldean parte hartzen segitu arren, esperientzia partekatuak joanago eta garrantzitsuagoak dira ere.

Horretaz oharturik, dantzari eta musikari zenbaitek *Etor-kizuna* deitu kontzeptua sortu dute. Entitate berri horrek helburutzat dauka euskal dantza eta musika desmartxa artistikoan sarraraztea, ingurumen desberdinetatik etorri dantzari, musikari, koreografo, zuzendari eta musikagileei irekiz.

Hots, «laborategi» horrek Euskal Herriko ondare immateriala berpiztuko du, euskal dantza taldeen maila altxatzen lagundu dezakeelako.

Dantzaren mintegi horrek bultzatzen ditu ere sorkuntzak; ondorioz, *Ravel Jauna* deitu ikusgarria ekoiztua izan da 2012ko urrian, eta hiru koreografok parte hartu dute lan horretan: Bittor Corret, Christian Larralde, eta Maider Oiartzabal.

Emaitza itxaropentsua eta bihotz altxagarria izan da, dantzarien ausartzia eta kalitatea ezagun baitziren, halaber, koreografia berrien emateko ahal handia.

Ixtorio Mixtorio: Errege haur ederrik... Haurrak dantzan eta publikoa lorietan: hori izan da *Ixtorio Mixtorio* ikusgarriaren uzta. Eta arraro da ikustea horrelako kalitatezko haur dantza emanaldi bat!

Eraiki, Xinkako eta *Maritzuli*, hiru dantza elkarreentako ehun dantzari, haur eta gaztetxo, elkarretaratu dira handien mundutik laminek erresumetara sartzeko.

Udaberrian eskaini ikusgarri honek harrointzat dauzka haurtzarora eta euskal mitologia; aberatsa da dantza aldetik, ederra kolorez eta arintasunez. Haurrek asmatua, haurrek dantzatua, ikuskizuna euskal kulturaren arragoan sartzen da, jokoak, inauteriak eta laminek sekretuak hartzen dituelarik ekai gisa.

Claude Iruretagoiena koreografo ezagunak kudeatu du sorkuntza hau, dakigularik berak urte eta urteetan transmisio lan ikaragarria eramaten duela belaunaldi gazteei dantzaren tirria emateko, eta ber denboran, sorkuntzako lane-tan diharduela etengabe.

Dantza Hirian: sorkuntza plaza erdian. Irailaren 13tik 22ra, Dantza Hirian festibala iragan da Euskal Herriko zortzi hirietan, bai Hegoaldean, bai Iparraldean. Dantza garai-kidea karrikako ikusgarri batzuen bidez deskubritzeko parada paregabea izan da.

Festibal honen antolatzailea den Hendaia-ko Atelier elkar-teak urte guzian kultura ekintzak bultzatzen ditu, sortzaileen belaunaldi berrien sostengatzeko, publiko berrien bereganatzeko, mugaz gaindiko elkarlanaren bitartez.

Zazpigarren edizio honentzat, Euskal Herriko 12 konpainia profesional eta Kuba,artzelona, Sevilla edo Madrilgo konpainiak gomiatu dituzte. Bestalde, Euskal kultur erakundeak sustengatu eta elkar-teak antolatu *Aterpean* egonaldiko aurtengo bi irabazleak izan dira Mimizane-ko Androphyne eta Donostiako Anakrusa konpainiak. Beren obra berriak eman dituzte lehenik Donostian eta ondoren Baionan.

***Hogei'ta* ekintza labela: aurrera doa...**

Euskal kultur erakundeak, duela urte bat alhan ezarri du gazteei zuzendu *Hogei'ta* ekintza labela, helburutzat duela sorkuntza artistikoen garatzea, euskal kulturaren biziberri-tzea eta gazteak laguntzeko ahalbideen eskaintzea, nola sorkuntza hala hedapenaren alorretan.

Ekintza ezberdinak bideratu ditugu aurten —adibidez, ikusgarrigintzan edo euskal literaturaren inguruan, Donostiako Ekhine Egiguren idazlearen egonaldiarekin Hendaia-ko Abbadia eremuan—, baina denak ezin aipatuz, ekimen berezi bat begi bistan ezarri nahi dizuet: *Berrikuntza artistikoaren 24 orduak* deitu ekitaldia.

Urriaren 19an eta 20an, lehen aldikoz, *Hogeita* labelaren barnean, Euskal kultur erakundeak partaidetza bat egin du Bidarteko ESTIA ingeniari-tza eskolarekin, *berrikuntzaren 24 orduen* barnean (ekitaldi hori urteetan antolatzen dute goi mailako teknologien inguruan) alor artistikoa sarrarazteko, lehiaketa arte bisualen eta euskal literaturaren eremuetan kokatuz. Zazpi artistek beren izena eman zuten, horien artean grafistak, argazkilariak, margolariak eta idazleak, azken horietako batek Txekiatik bidali duelarik bere lana.

Eginbeharra ximple bezain gogorra zen: 24 orduz obra edo idazlan baten sortzea, gai honen inguruan: Artea/Teknologia/Lurraldea; eta, euskarri bezala, ordenagailurako sagu bat.

Epaimahaia osatu dutenak ziren: Maiana Agorrody, Baionako Space Junk arte zentrokoa; Irati Burgues, Bilboko SARE Arkitekturako arkitektoa; Christiane Giraud eskultorea; Daniel Landart idazlea; eta Pantxoa Etchegoin, Euskal kultur erakundeko zuzendaria.

Epaimahaiak irizpide hauek finkatu ditu sariak ematera: lanaren kalitatea, berrikuntza, hizkuntza artistikoa eta gaiarekiko koherentzia. Hautaketa zaila izan arren, orokorrean ikusiz obren kalitatea, Euskal kultur erakundeak eskaini dituen hiru sariak banatuak izan dira ekitaldi ofizialean. Hain zuzen, lehen saria idazlan batek eraman du, MariJoxe Azurza Donostiarrak idatzi duen *Artearen lurraldea* ipuinarentzat.

Laster, bi partaideek datorren urteko ekitaldiaren garapena landuko dute, lehen ekitaldi batentzat kausitze ederra izan baita aurtengoa.

Sorkuntza egunean egunekoa, atzokoa gaurkoan, hau da euskal kulturaren giltza geroan.¶

PATXI GAZTELUMENDI

Egutegiari orriak aldatu beharrean, horman berria jarrita daukagu. Eta begirada lauso honekin atzera begira jarriko gara. Aurreko urteari. Egutegiari so. Eta Seaskak 50.000 egutegi banatzen ditu urtero, eta 40 urtez, ikasleek etxera eramaten dituzte hogeina, eta burasoek txandak egiten dituzte gero, eskolak aurrera egin dezan, euskaraz, hizkuntzak ez lurralderik ez legerik ez ia-ia hiztunik ez izatea nahi duten horretan. Baina urtero 50.000 egutegi horiek esaten digute zein egun den gaurkoa, zer ospatzen dugun gaur, gure historia, gure nortasuna, leku izenak, izendegi berri bat azken urteotako seme-alaba euskaldunontzat, ikastolak sortu zituztenen lobentzat azken finean.

Gurea, loben historia baita. Belaunaldiz belaunaldi kontatu digutena —maiz kontatu barik geratu dena ere—, transmititzen saiatzen diren loben istorioak. Eta 2012koa, konturatu zineten, memoriaren urtea izan da Hego Euskal Herrian: Amaiurretik hasi eta Gernikara. Herriz herri, auzoz auzo. Kontatzeko ditut zenbat obra plazaratu diren Nafarroaren konkista/deskonkista, gaztelu eta antzerakoen inguruan. Hasi gara 1937ko gerrari buruz idazten ere, filmak, animazioak, dokumentalak jasotzen. Konturatu gara nonbait transmisioaren garrantziaz, edukiak euskarri ezberdinetan sozializatzearen garrantziaz.

Gernika eta twitter

Eta belaunaldi horrek sarea baliatzen du, Internet. Sare sozialak, hitzak, papera, ikus-entzunezkoak, historia kontatzeko

modua dira. Gaur, hemen, orain, bat-batean. Jario etengabea da sareko historia-kontakizuna. Eta horrela ulertu zuten, adibidez, 2012ko apirilaren 26rako eitb.com-eko arduradunek ere. Historia fikzio bihurtu zuten twitter bidez: Gernikako bonbardaketa kontatu zuten egun osoan Lauaxetak, Agirre lehendakariak, Gernikako abadeak, armada faxistetako arduradunek, hegazkinlariak. Egund osoan, twitter jario antzeztua asmatu zuten, interesgarria formetan, webgunean bertan jarraitu zitekeena. Ahalegin teknologiko eta historikoa, narraitiba digital berri bat landuz, historia, memoria, fikzioa eta tresna berriak uztartuz, gaur-gaurkoek jarraitzeko modukoa. Irrati eta telebistarekin uztartuz, oihartzun handiz aditzekoa.

Lobak

Eta niretzat, Gernika berezia da horretan. Batzuek urterokoa egiten jarraitzen duten bitartean, ekitaldi ofizialak edo alternatiboak, kandelak edo hilerriak, manifik edo agerraldi instituzionalak... badira lekukoa hartu eta ostantzeko zerbaitegitera ausartu direnak. Lobak. 1937koen seme-alaben seme-alabak. Eta musika, dantza, ikus-entzunezkoak, margolanak, artea, antzerkia, poesia, sorkuntzaz jantzi zuten Lizeo antzokia. Jaio zirenetik entzun eta ikusi dutenari margo propioa jarri diote, beste modu batera kontatuz, biziz, azalduz 1937ko apirilaren 26ko hura. Sorkuntzatik eta sorkuntzaz. Eta areto bete baten aurrean. Izugarri ondo. Sekulako maila, prestaketa, gaitasuna, kudeatzeko ahalmena.

Horregatik astelehenero oroitzen gara Gernikako merkatuaz. Baserritarrak direla 1937ko astelehen odoltsu hartatik, astez aste iraun duten bakarrak. Erresistentzia ekintza kulturala da asteleheneroko azoka. Belaunaldi belaunaldi transmititu dena, irauten duena, belaunaldi berriak historiaren logikan jarri dituen. Eta han, kamerak hartuta, zaharragoak elkarriketatzen, horma-irudiak egiten jarraitzen dute Gernikako gazte sortzaileenek. Urte osoan fokua azpian daudenez gain, Gernikan gazte interesgarri asko dagoelako.

Kafea eta galletak Astran

Orain arte, azken urteotan Pasealekuko gaztetxean ikusi ditugu, eta hango geletan itzela zen muntatzen zen kultur panorama. Kontzertuak, hitzaldiak, filmak, eztabaidak... baina bat nabarmentzekotan, *Kafea eta galletak* ekimena. Hile-ro, disko bat hautatu, musikariak gonbidatu eta kafea hartuz solasaldia egin, diskoa aditu, taldea jotzen ikusi. Disko kuttunak, disko bereziak, disko ezezagunak maiz, disko interesgarriak gehienetan. Eta kafe gozoa. Eta galletak, jateko modukoak. Bi lagun musikazalaren ekimenetik abiatutakoa, Euskal Herri osoan ezagun egin da musika alternatiboaren ibilbidean. Aintzat hartuz. Begirunez hurbiltzen da jendea Gernikara, elur egunetan ere. Eta berriki *Café y Galletas* izango da Madrileko langile auzo bateko etxe kooperatiba bat kudeatzen duen elkarte baten baitan...

Kafeak hartu, diskoak entzun, kontzertuak antolatuta sare oso bat antolatu da ekimenaren inguruan. Musikazaletasuna gainditzen duen harremanen ondorioz, liburua ere plazaratu da. *Kafe aleak*. 121 lagunek 121 disko hautatu eta idatzi dute. 121 azal, erreferentzia, bizipen, oroitzapen, euskaraz. Euskal Herriko musikazaleak dira gehienak, musikaria bakarra, eta munduko leku askotatik heldutako mezuak ere bai. Eta lehen edizioa argitaratu eta denbora gutxira erabat agortuta, eta bigarrena gero... Gordetzeko gutizia, entzuteko letrak, gozatzeko musika liburu bikain bat.

Eta orain Astra. Kultur fabrika bat. Armak egiten zituzten, gerrak elikatzen. Gernikan. Gazteek okupatu egin zuten abandonatutako, herritarren lantoki izandako, munduko gerra guztiek elikatutako fabrika hura. Eta ametsen leku bilakatu zen. Eta halako batean instituzio guztietako ardura-dunek ebatzi zuten konpondu beharra zuela. Fabrika izaten jarraitzeko, baina kulturarena. Eta prozesu parte-hartzailea asmatu zuten gazteek, unibertsitateko ikasle eta irakasleek, kolektiboek, eta kilometroak egin dituzte logika horretan, logika parte-hartzailean. Eta orain ireki da berriz ere Astra.

Ireki dute herriko gazteek. Lehengoek eta oraingoek. Eta kultur fabrika, sorkuntza gune, kontzertu areto, antzerki entsegu-leku, hitzaldi eta topaketen zentro, kafeari galletak gehitzeko tokia izango da aurrerantzean ere Astra.

Europako kultur hiriburuak

Gernikakoa adibide xume bat da, interesgarria, gertukoa. Kulturaz dihardugunean, askotan obrei buruz ari gara —ar-tea, eraikuntzak, palazioak, liburuak, filmak, azpiegiturak— eta gutxitan prozesuaz, bidez. Beti emaitza, edo salmenta, edo arrakasta. Eta kultura bidea da, izatekotan. Mapa bat. Joan-etorrikoa, bidaiia. Ezagupena, memoria, narrazioa, kontaketa, entzutekoa, dastatzekoa. Eta mapa horretan lekutxo bat egin du Donostiak, egiten ari da. 2016ko kultur hiriburu izendatzeak eraldaketa horretan lagundu dezake. Kulturatik ere eraiki daitekeelako herri bat, nortasun bat, hizkuntza, sorkuntza. Eta adibide edo praktika ona izan daiteke, kulturaren ezaugarriak oro landuz: parte hartzea, sorkuntza, transmisioa, hizkuntza, paisaia...

Eta Euskal Herriak bizi dituen garaiotan, Donostia mundura begira dagoen hiria izaki, zinemaldiari nazioarteko bake konferentzia edota kultur hiriburuarena gehitu zaizkio. Eta hori aukera bat, leiho bat, negozio bat, edo praktika bat bilaka daiteke. Gu guztion esku ere egongo delakoan.

Eta bakea, herrigintza, Europa eta kulturari buruz solastatzeko, agian, aproposa izan daiteke 2013ko Europako kultur hiriburua zein izango den erreparatzea. Batzuk dagoeneko hara begira daude, hara abiatu dira, hangoa ezagutzeko parada izan dute. 2013an Derry izango delako Europako kultur hiriburua. Eta baditu Derrykoak gurearekin partekatu daitezkeen historia amankomun batzuk. Ikasiko dugu?

Hara joanak ziren adibidez gero Donostian Xare kultura digitalaren azoka antolatu zutenak. Eta hara begira behar lukete antzerkilariek, musikariek, literatura maite dutenek, kultur zinegotzi eta teknikariek, estrategia politikoek, ahol-

kulariek, industria kulturaleko eragileek, panfleto idazleek edota 2013an bertso txapelketa nagusia antolatu behar dutenek ere. Irlanda, Eskozia... hitzetik hortzera dabilzkigun honetan, kultur hiriburua Derryn. Eta Derry, Etxarri Aranzako taberna irlandar interesgarri bat izateaz gain, Irlanda iparraldeko bigarren hiri garrantzitsuena ere bada. Hego Euskal Herrian hiriburuen garrantziaz beharbada ez da adostasunik izango; baina, izatekotan, Iruñea historikoa, Gasteiz politikoa, Bilbo negozio eta futbolarena, eta Donostia... kultur hiriburu. Beinke. Une historiko hauetan.

Bakegintza eta kulturgintza

Eta hemendik aurrerako gure bidean, uztartuko ditugu kultura, sorkuntza, narrazio digital berriak, kontakizuna eta transmisioa, belaunaldien arteko ezagutza eta begirunea, memoria, plaza, merkatua, produktuak, emaitzak, obrak, herrigintza eta bake asmo bat. Eta atzera begira azken urteotan egin dugun, eta bistan denez egiten jarraituko dugun, ahalegin horri ostantzeko begirada forma eta espresio berriak gehitu beharko dizkiogu. Eta bakea, gogoko izan ez dugun kontzeptu demokratiko hori, berreskuratu eta edukiz irudimenez sorkuntzaz landu beharko dugu. Eraikuntza prozesu horretan, aitzindaria izan daiteke behetik, albotik, bazterretik eraikitako obra hau, bakearena. Kulturatik, euskaraz, modu parte-hartzailean, zabal, libre, irudimen askorekin, esku gehiagorekin. Agian Korrikaren edizio berrian izan dezakegu horretarako aukera bat, edota bestelako ekimen erraldoi zein txikietan, apal edo harroagoetan. Baina kultura eta bakea uztartzea ezin izango da agintarien desioa eta apeta soilik izan. Gainontzekook badugu hor aukera on bat. Eskozia, Irlanda, Kurdistan, Palestina, Kolonbia, Finlandia, Tunisia edo munduko beste askorekin batera, askok moduan... ametsetakoa bertora ekarriaz. Belaunaldi berri hauen, loben, Gernikako seme-alaben, Donostiako, Iruñea eta Amaiurrekoen, Garazi eta

Sohütakoen esku egonen da, egotekotan. Baditugu erronkak urte honetarako ere.

Horretaz guztiaz berba egiteko, ezagutzeko, antolatzeko, ikasteko edo erakusteko, topaketatxo bat antolatuko dugu negu gorri honetan Gernikako Astran. Kultura, sorkuntza, ikus-entzunezkoak, sarea, parte hartzea eta horrelakoak maitte badituzu, adi egon seinaleari (www.ekultura.net).

XABIER MENDIGUREN BEREZIARTU

Betikoak eta zenbait kontraesan euskararen inguruan

Joan den 2012 urtean zehar euskarari buruz hedabideek zabalduz albiste eta iritzi batzuen iruzkin laburra egitea da gogorik. Ez ohikoa den egoera horretan albiste berri asko sortu delako, baizik eta urtez urte errepikatzen diren gertakari se-tati batzuk azpimarratzeari beharrezkoa deritzodalako.

Nafarroari bagagozkio, Euskarabideko arduradunak, Ma-ximino Gomezek, azkeneko inkesta soziolinguistikoaz hitz egin du Nafarroako Parlamentuan eta bertan ageri da «gero eta nafar gehiagok ontzat ematen dutela euskararen erabile-ra sustatzeko neurriak hartzea». Eusko Jaurlaritzak eginda-ko inkesta soziolinguistikoaren arabera «euskararen aldeko jarrerak hamasei puntu egin du gora; eta kontrakoak, be-rriz, hamazazpi behera».

Baina horrela izanik ere, Gomez jaunak eremu euskaldu-neko datuak nabarmendu ditu, euskararen aurka daudenen kopurua handitu dela aitortuz —«2001ean %3,2 izatetik 2011n %9,4 izatera igo dira»—; eta, zergatikoa argitzerakoan, honako hau adierazi du: «euskararen erabileraren presiopean daude eremu horretako herritarrak, eta egoera horrek hiz-kuntzaren kontrako jarrera sortzen du, eta hori gertatzea arrazoizkoa eta logikoa dela uste du». No comment.

Europako Batzordearen oharrak

Gomez jaunaren aitopena agertu eta handik gutxira ar-gi eta garbi hitz egin du Europako Batzordeak gure arteko

euskararen egoeraz ondorengo dokumentu honetan: «Application of the Charter in Spain. 3rd Monitoring Cycle. A. Report of the Committee of Experts on the Charter. B. Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the Application of the Charter by Spain».

Nafarroako Gobernuari, besteak beste, bere gain hartzeko eskatu dio EITBren seinalea hedatzearen kostua. Europako estatu kideek Hizkuntza Gutxituen Itunaren konpromisoak betetzen dituzten aztertzen du Europako Batzordeak noizean behin, eta hirugarrena izan den txosten horretan eskakizun batzuk egin dizkie Nafarroako eta Espainiako gobernuei aditu talde independente batek.

Joan den uztailen aditu taldeak egindako bisitaren ondotik, azterketa sakona egin dio Nafarroako Gobernuaren hizkuntza politikari, eta euskarazko komunikabideak sustatzeari buruzko neurririk ez izatearen hutsunea nabaritu du; izan ere, ez du bermatzen euskarazko irratirik eta telebistarik, eta horrek esan nahi du Itunaren puntuetako bat urratzen duela, esaterako Euskalerrria Irratiari lizentzia ukatuz.

Hobe luke Gomez jaunak gutxiago arduratzea eremu euskalduneko «euskararen presioaz», eta behin eta berriz Europatik egin zaizkion gomendioak aintzakotzat hartzea.

Bestalde, hezkuntzari dagokionez, honako hau gogorarazi dio Nafarroako Gobernuari: unibertsitatean euskarazko hezkuntza eskaintzera behartzen duela Hizkuntza Gutxituen Itunak. Eta galdetu dio ea egia den eremu mistoko guraso batzuek beren gain hartu behar izaten dituztela seme-alabak eskolara eramateko garraio-kostuak; halaber, ingelesezko ereduek euskararen irakaskuntzan zer eragin duten aztertze-ko ere eskatu diote.

Gainera, dokumentu ofizial erabilienek euskarara itzuli gabe jarraitzen dute Nafarroan, bai eta eremu mistoko dokumentu ofizialek ere; errepideetako seinaleak ele bietan jarri gabe daude oraindik ere, eta erregistro zibiletako izapideak euskaraz egitea ere ezinezkoa da oraindik, Europako Batzordearen arabera.

Besterik da Eusko Jaurlaritzari buruz egiten duen aipamena, «modu eredugarrian» betetzen omen dituelako Itunaren eskakizunak; baina Gasteizko gobernuak ere baditu hobetu beharreko gaiak, Osakidetzan eta Ertzaintzan, esaterako.

Estatuan ere bada zer hobeturik

Estatu administrazioak hizkuntza gutxituekin dituen betebeharrak burutzeko langileen «proportzio egokia» behar duela gogorarazten zaio, eta puntu horretan «sistematikoki» huts egiten dela; gainera, Espainiako Gobernuaren informazio publikoan, Interneten batik bat, aldeak daudela ministerio batetik bestera, nahiz eta onartu webguneetako zenbait atal hizkuntza ofizial guztietan jarri dituztela. Krisiaren ondorioz hainbat egitasmo murriztu behar izan dituela erantzun du Madrilgo gobernuak.

Justiziari dagokionez, Botere Judizialaren Lege Organikoaren 231. artikulua dio justizia administrazioak gaztelania erabiliko duela, eta hori da «oztopo handiena» hizkuntza gutxituak justizia prozeduratan erabiltzeko. Alde bakar batek euskara ez erabili nahi izatea aski da epaiketa gaztelaniaz egiteko, eta Europako Batzordeak dio alde bakar batek euskaraz egin nahi izateak nahikoa izan beharko lukeela hala egiteko. Une honetan Espainiako legeak ez du baimentzen jokabide hori, baina Espainiako Gobernuak erantzun du legea aldatzeko eskakizuna Justizia Ministeriora bidali duela hurrengo erreforman aintzat hartua izan dadin.

Aldiz, Araba, Bizkaia eta Gipuzkoako justizia administrazioak egin duen lana zoriondu du Europako Batzordeak, nahiz eta oraindik ehunekoak nabarmen hobetu daitezkeen, esaterako, komunikazioen %93 gaztelaniaz egiten baitira.

Europako hizkuntzen etorkizun digitala arriskuan

Europako 80 hizkuntza ingurutik 30etan hizkuntza-tekno- logiek duten babes-maila aztertuta, adituek honako ondorio

hau atera dute: 30 hizkuntza horietatik 21etan «hutsa» edo «eskasa» dela digitalki garatzeko babes edo laguntza. 200 adituk baino gehiagok egin dute azterketa, eta META-NET Liburu Zurien Bildumako 30 liburukitan argitaratu dute.

Adituetako batentzat, Hans Uszkoreit alemaniar katedradunarentzat, azterketaren emaitzak oso kezkarriak dira. Izan ere, Europako hizkuntzarik gehienek behar baino baliabide gutxiago dituzte, haietariko zenbait baztertuta daude eta hizkuntzetariko asko ez daude prest etorkizunari aurre egiteko. Ingelesa bakarrik jo dute adituek «babes ona» duen hizkuntzatzat, eta haren atzetik datoz alemana, espainiera, frantsesa, italiara eta nederlandera, «babes ertainarekin». Aldiz, euskara, bulgariera, grekoa, hungariera, katalana eta poloniera «babes zatikatua» duten hizkuntzen artean daude; beraz, arrisku handiko hizkuntzen multzoan.

Pako Aristiren bi ideia eta ondorio bat

Joan den urtean Pako Aristi idazle ezagunak hitzaldi eta artikulu gogoangarri bat baino gehiago eman zituen euskararen hizkuntza-politikaren inguruan, eta horiek duten interesarengatik ezinbesteko zaigu haren ideien iruzkin laburra egitea. Arrasateko AED elkarteak antolatutako «lau begiratu euskararen norabideari» zikloaren barruan, linguizidio erreal eta narratibo batetik abiatuta, espainola ere gurea dela esateraino iritsi garen euskaldunoi hizkuntza-harremanak botere-harremanak direla beti gogoraraztera pasatu zen. Azpiegitura erraldoiak eta hizkuntza-azpiegiturak konparatu eta gero, estatutua ez dela serioa eta estatu-politikak behar ditugula aitortu zuen, euskarari «substantzia» eman-go lioketenak.

Bukatzeko, bi ideia eskaini zituen: «okupazio batetik gatzoz» eta horrek lurralde-fragmentazioa, zatiketa administratiboa, urrunketa emozionala, hitz batean, gure identitatearen pitzadura ekarri ditu, eta Aristiren ustez, osotasunaren kontzientzia duen beste okupazio batekin erantzun behar

diogu, hedabideetan gure interes nazionalaren araberako politika komunikatiboa eginez. Eta aurrez aurre daukagun dilema honela formulatu zuen: «Zer nahi dugu: borondatezko politika baten ondoren euskara desagertzea ala derri-gorrezko politiken ondorioz euskara bizirik mantentzea?».

Txepetxen ikusmoldea euskararen egungo erabileraz

Ondorengo hauek gurean aski ezaguna den Sánchez Carrión *Txepetxen* hitzak dira: «euskara gero eta gehiago erabiltzen da, gero eta gauza gutxiago esateko». Honela laburbiltzen ditu erabilera horiek: *Erabilera saluatorioa* (agurrak), «sartzeko» eta «ateratzeko»; barruko gelak, egongelak... gaztelaniaz daude hornituak. *Erabilera indignatua* (manifak), kontsignen eta graffiten hizkuntza; eztabaidarako eta hausnarketarako ez... horretarako beste hizkuntzak daude. *Erabilera instituzionala, formala*, gaztelaniaz pentsatu, gaztelaniaz sortu, eta, gero, euskaraz jarri; espazio formala bete behar da, legeak hala aginduta, eta ez horren eskaera erreala dagoelako. *Erabilera suntuarioa* (errotulazioa, epigrafeak, iragarkiak, bisita-txartelak, toponimia...); sarritan, errealitate elebakarra ezkutatu eta elebitasun normalizatuaren irudi faltsua ematen dute (<http://allartean.blogspot.com.es/2012/11/gero-eta-gehiago-erabiltzea-gero-eta.html>).

Euskararen etorkizunerako dokumentu garrantzitsua

2012ko maiatzaren 24an ekin zitzaion ESEP 2013/2023 – Euskara Sustatzeko Ekintza Planaren gizarteratzeko prozesuari; Euskararen Gizarte Erakundearen Kontseiluak, besteak beste, hurrengo hamar urteetan EAEko hizkuntza-politikaren jarduna ardaztuko zuela-eta, dokumentu garrantzitsu horri ekarpena egiteari beharrezko iritzi zion.

Eusko Jaurlaritzako Hizkuntza Politikarako Sailburuordeak jarritako epea oso laburra izanik, bertako arduradune-

kin harremanetan jarri zen Kontseilua zuzendaritzaren eskariz, proposamena aurkezteko epea pare bat astean luzatzeko, baina tamalez ezin izan zen epea luzatu.

Hala ere, epez kanpo bazen ere, Kontseiluak berak onartutako dokumentuetan zeuden ekarpenak eskaini zituen, bere garaian *Euskara 21* oinarrizko txostenari nik neuk, Kontseiluko idazkari gisa, eskainiak. Bertan honako gaiak lantzen dira, euskararen gerorako ezinbestekoak direnak:

- Euskara azken hamarkadetan
- Gutxieneakoak
- Plan berriaren helburu nagusiak
- Euskararen ezagutzaren unibertsalizazioa
- Euskararentzako espazio sozialak
- Euskararen aldeko motibazioa
- Euskararen zabalkunde soziala
- Hizkuntza-eskubideak
- Ekintza-planak izango dituen esparruak eta zehar-lerroak
- Familia bidezko transmisioa
- Irakaskuntza
- Euskalduntze-alfabetatzea
- Administrazioaren euskalduntzea
- Gune geografiko euskaldunenak
- Arlo sozio-ekonomikoa
- Aisia eta kirola
- Kulturgintza
- Hedabideak
- Beste eremu administratiboekiko koordinazioa
- Baliabideak
- Euskararen normalizazioaren aldeko arautegia
- Ebaluazio-sistema

Aurreko gai horietan guztietan, egungo egoera aztertu eta geroan egin beharrekoak landu dira. Kontseiluak proposamenak zabaltzeari ekin dio eta eragileekin partekatzeke asmoa du. Askotan entzun izan dugu, eta halaxe uste dugu, hizkuntza-politika dinamikoa dela, eta, beraz, bertan ager-

tzen diren proposamenak berandu baino lehen kontuan hartuko direlakoan gaude. Hori nahiko genuke euskaldun askok behintzat.¶

XABIER MENDIGUREN ELIZEGI

Marmotaren eguna

Marmotaren eguna datorkit gogora: oroituko duzue Bill Murrayren film hura, egun bat, eta beste bat, eta hurrengoa, denak elkarren berdinak suertatzen zirena. Lerrook idazten nabilen azaro amaiera honetan bolo-bolo dabilta 2013ko urtarrilaren 12an Bilbon euskal presoak etxeratzearen alde egingo den manifestaziorako deiak, kartelak, bideoak, kantak: «Lainoa nahinora doa, baina gu herrira doaz»... Seguru manifestazio jendetsua izango dela, eta egin beharrekoa gainera, baina burura datorkit 2012ko urtarrilaren zazpian egin zena, «Kolosala izango da» izenpean. Inoiz ez bezalako jendetza, hunkidura, anaitasuna... Gobernuak nahi ez badu ere mugitu beharko du, esaten zen, sinesten zen. Orain ere antzekoak entzungo ditugu, eta ez dakit ba, ezinegonaz hezurretaraino sartzen zait, pentsatzean 2014ko urtarrilean beste manifestazio erraldoi bat egingo dela, lelo poetiko batekin, Espainiako gobernu bere itxikeriatik ateratzera behartuko omen duena, espetxe-politika guztiz anker eta bidegabeak bere horretan jarraitzen duen bitartean, borroka armatua amaitu eta hainbat urtetara... Ea ez den horrela gertatzen, ea hurrengo megamanifa aspaldi ikusi gabekoak besarkatzeko aitzakia bihurtzen den.

Eredu zahar eta berriak

Atzerago begira jarriko naiz: 30 urte. Ramon Labaien, estreinatu berria zen Jaurlearitzako Kultura sailburu. Maite zuen Labaienek adierazpen biribil eta hanpatuak egitea; ai-

tagandik jasotako teatro-zaletasuna eta espainolak zirikatze umore tolosarra nahastuta egongo dira horretan, baina Garaikoetxearen lehen gobernu hartan batzuek behintzat zituzten ametsak ere adierazten ditu. Adibidez, gogoan dut nola esan zuen behin, gutxi gorabehera, Estatu berri bat eratzen denean, berehala sortu behar dituela bere txanpona, aire-linea eta orkestra sinfonikoa. Lehen biak ez baina hirugarrena sortu zuen behintzat Labaienek (gero Espainiako komunitate autonomo guztiek sortuko zuten zeinek berea, gure berezitasun nahiaren zaputzerako eta Espainiako gastu publikoaren biderketarako).

Labaienen agintaldi hartan jarri ziren martxan, halaber, euskal irrati eta telebista publikoak, eta beste hainbat azpiegitura. Eredu horrek, estatu bat bagina bezala baina izan gabe jokatzear gainera, bazuen beste ezaugarri bat oso markatua: gauzak instituzioetatik egin behar ziren, behar bezala, eta ez herri-nahastailleek nahi luketen moduan. Urte batzuk dituztenek gogoratuko dituzte HABE-AEK eta beste hainbat lehia. Bikoiztasun horretan bi faktore elkartzen ziren, edo gertakariaren bi irakurketa egin litezke: batzuek esan dezakete goitik behera egin nahi zela dena, herri-mugimenduekiko mesfidantzaz eta kontrol nahi harro bezain gaixotiz; bestetziek arrapostu, herri-mugimendu horiek Nazio Askapenerako Mugimenduaren tresnak zirela, eta haien bitartez Gernikako autonomi estatutuak hiru probintzietan abiarazitako erakundeak eta berauen legitimitatea zalantzan jarri nahi zirela.

Urruntasunetik begiratuta, seguru asko bi ikuspegiak dira egiazkoak; iraganaren kontakizun horrek ez nau gehiegi kezkatzen, baina bai etorkizunak. Orain dela urte gutxi, mamu politiko zahar horiek dagoeneko zentzurik ez zutenean, antzeko bikoiztasun txatxuak ikusi ditugu: Kontseiluak sortutako «Bai Euskarari» ziurtagiriaren aurrez aurre Lakuako administrazioak «Bikain» izenekoa paratzea, esate baterako. Eta hemendik aurrera? Garai politiko berriak (subertsio armatua amaitu izanak eta askatasun nazionalaren bidean

aurrerapausoak emateko aukerak) lankidetza baten beharra azpimarratuko luke; baina garai politiko berri horrexek (ezker abertzaleak jeltzaleei hegemonia kentzeko posibilitateak) kontrakoa ere ekar dezake, alegia, proiektu bakoitza bere balioaren arabera neurtu ordeztu, atzetik egon litekeen kolore politikoaren arabera epaitzea.

Sormena ez dago krisian

Ez dut lantua jotzen ibili nahi. Denok dakizue krisi ekonomikoaren eta haren ondorioen berri. Askok galdetzen didate: «Eta zuenean zer?». Erantzuna ez da erraza: sektore guztietan bezala nabari da beherakada: erosketa gutxiago, aisi eredu aldaketa, paperetik pantailara aldatzeak dakartzan gorabeherak, diru-laguntzen gutxitzea... Argitaletxe batzuk besteak baino larriago dabilta, baina guztiok jokatu behar dugu tentuz. Hala ere, bada alderdi bat ia inoiz aipatzen ez dena eta nik azpimarratu nahi nukeena: sormena ez dagoela krisian.

Idazle, musikari, margolari, argazkilari, antzerkilari... nik ezagutzen ditudan guztiek segitzen dute ahaleginean, beren esperientziei, beren irrika, amets, sentimenduei forma bat eman, eta ondoren hori, artelan bihurturik, gizarteari itzultzeko. Lan horrek, ez askotan baina noizean behin, artistari bizibidea ekartzen dio; beste batzuetan, antzeko sentsibilitate, gustu, zaletasunak dituztenekiko komunikazioa lortzen da, eta hori izaten da artistaren aberasbide bakarra.

Hala ere, ez gutxitan, artelan hori gauzatu ahal izateko guztiaren azpiegitura eta finantzazioa behar izaten dira, eta horiek lortu ezean akabo artistaren ametsak. Zinema da adibide garbiena, non ideia bat izatetik hura gauzatzera hainbat urte eta joan-etorri eta burubide pasa behar izaten diren, sarritan alfer-alferrik. Baina ez da zinema bakarrik: musikariek aretoak behar dituzte beren kontzertuetarako (auditorio dotoreetatik taberna-zuloetara), antzerkilariek oholtza bat behar dute emanaldietarako, artista plastikoek erakusketa

gelak... Eta denean ari dira gertatzen murrizketak. (Egunotako adibide bat: Gasteizen orain dela urte gutxi, arte garaikiderako Amarika zentroa, Montehermoso, Krea eta Artium sortu ziren, bata bestearen atzetik, artea modan zegoela-eta, turistak erakarriko zituela-eta, politikariak modernitatearen gurdira igota. Orain, berriz, horietako hiru itxi dituzte denbora gutxian, eta laugarrenean langileak gutxitu.)

Berriro diot, artea sortzeko grina ez dago krisian, eta esango nuke artea entzuteko, irakurtzeko, ikusteko, bizitzeko gogoia ere ezetz. Bitarteko soka hori ez dadila eten behintzat, une honetan estatuak lagundu ordez trabak jartzen baititu, BEZ zerga igoz esaterako, arte-ekintzak gero eta zailago bihurtuz.

Argitaletxe berriak

Sortze-gogo horren froga izaten dira idazle berriak, maiz aipatu izan ditugunak, baina baita azken urtean gertatu den fenomeno berri bat ere: argitaletxe berrien sorrera. Edo da bat, crowdfunding edo kooperatiba eran eratua, hainbat jenderen artean. Pasazaite beste bat, Xabi Queiruga deritzan literaturazale galiziar euskaltzale batek antolatua.

Argitaletxe bat enpresa bat izan ohi da, egitura juridikoa-ri edo funtzionamenduari begira, eta enpresak sortzea edonon eta edonoiz gerta liteke gizarte kapitalista batean, irabaziak ikusten diren sektoreetan. Euskal liburugintza ez da, ordea, etekinak lortzeko alorra, inondik ere. Hortaz, argitaletxeak sortzea gehiago izaten da kulturaren maitasunezko ekintza, edo hizkuntzarekiko atxikimenduzkoa, edo literatur zaletasunezkoa, edo denak batera, seguru asko.

Horrekin batera, dagoeneko lanean ari diren argitaletxeek betetzen ez duten zulo bat bete nahi izaten du argitaletxe berriak, bere eskaintza aberasgarriagoa izan dadin, eta lanearako esparru garbi bat topatzeko. Azken boladan sortu direnei erreparatuta (esandakoez gain, Denon Artean ere sar genezake taldean), arlo naturala itzulpenetan topatu dutela

ikusten da. Horrek hainbat arrazoi ditu: bata, egungo argitaletxeek zer hobetu handia dugula horretan, azken urteetako eskaintzak gora egin arren; bigarrena, hizkuntzen, generoen, estiloen ugaritasunean, beti egongo dela euskarara zer ekarri eta zer hobetu; eta hirugarrena, harrokeriatxoak barakatzen bazait, bertako autoreen produkzioa seguru asko aski txukun jasotzen dugula, ez dela gelditzen maisulanik bazterrean editoreen itsukeriaz (baina bai, batzuetan, lan interesgarriak merkatutik kanpo, publiko murriztegia aurreikusten zaielako; antzerkiaren bazterketa, esaterako).

Gurea geuk kontatu

Auzolanean eraikitako argitaletxe bat aipatu berri dut; zinema (eta beste arte-mota batzuk) finantzatzeko dauden zailtasunak ere bai, lehentxeago; aldi politiko bat itxi eta beste bat ireki nahia ere bai, hasieran. Ezaugarri horiek guztiak elkartzen dira aurten euskal zinemak eman dituen bi proiektu interesgarrienetan: *Gazta zati bat* Jon Maiarena, eta *Barrura begiratzeko leihoak* Josu Martinezek koordinaturikoa.

Iaz izan genuen dozena erdi pelikularekin konparatuta, aurreikustekoa zen ekoizpenak behera egingo zuela; hau da, badugu urtero martxa horri eusteko adina sortzaile eta talentu, baina ez aski diru, nonbait. Ohartzekoa da, gainera, aipagai ditugun bi filmak ez direla diru-laguntza publikoei esker egin; auzolanari eta herritar askoren ekarpenari esker egin dira, eta kasu batzuetan botere publikoen jazarpen eta mehatxupean.

Zentsura ez da beti horren baldarra eta horren zakarra izaten, baditu bide finago eta sofistikuagoak: promozioak, sariak, antologiak, bidaiak, enkarguak, laguntzak... Gure oraina eta gure iragana nola kontatu lehia politikoaren parte bihurtu den sasoian, nabarmena da literaturak eta zinemak protagonismo berezia izango dutela sail horretan.

Horregatik da inportantea bakoitzak berea kontatu ahal izatea. Zenbat eta kontakizun gehiago egon, horien guztien

mosaikoak antz handiagoa izango duelako Egia deitu daitekeen zer horrekin, inongo erakundek erabakitako bertsioak baino.

Hiru izen, amaitzeko

Amaitu baino lehen, hiru izen, aurten nabarmenak izan direnak, haien eta haiek bezalako beste batzuen lana gabe ez baitzen berdina izango gaurko euskalgintza, kultura eta literatura. Bata Jose Luis Alvarez Enparantza, gure Txillardegi, 2012ko urtarrilean hil zena, harixe zor baitizkiogu ondorengo belaunaldiek normaltzat jo ditugun hainbat baieztapen eta intuizio: euskara batuaren beharra, euskara nazioaren oinarritzat hartzea, eta beste.

Hurrena, Ramon Saizarbitoria, neurri handi batean euskal kultura modernoaren zuzia Txillardegigandik hartu zuena, ideologiaz-eta gero aski urrun ibili arren. Udaberri honetan atera zuen *Martutene* eleberri monumentalak, beharbada galzorian dagoen klase burges baten zisne-kantua, nolana ere gure letren altxorra.

Eta azkenik Joxe Azurmendi, aldizkari honen beste orri batzuetan aski laudatu eta goratua, aspaldi merezi zituen ohoreak orain jasotzen hasi dena, adinagatik batetik, baina baita, beharbada, politikoki lehenago deserosoegia izan zitekeelako. Sariak sari, segi dezala urte askoan bere pentsamendu kritikoa lantzen eta zapalketa mota guztientzat deseroso izaten.¶

FITO RODRIGUEZ

Kultur autodeterminazioaren beharra

Bizitzen ari garen sasoi honexek frankismoaren bukaerakoarekin antza duela ematen du. Birzentralizazioaren aldarririk Espainian, autonomiaren aurkako jarrera politikoen gizarteratzea... Horren aurrean, berriz, kultur giro antizentralista eta politikoki independentziaren helburua espainiar periferietan zabalduz doaz.

Aurreko garai haietan, aldiz, orain ez bezala, musika berriaren eragina nabarmena izan zen eta orduko abeslari ezagun batzuen bultzada ere bai, hala nola: Miro Casabella, Gorka Knörr, Mikel Laboa, Imanol, Pablo Quintana, Enric Barbat, Pi de la Serra, Xabier Lete, Rafael Subirachs, Joan Isaac...

Aurten hori guztia hartu nahi izan dugu gogoan Donostian bildutako Galeuscan, eta *Ahozkotasuna: esateko idazten dena* hautatu dugu gaitzat. Hasierako Galeuscan Poblet Monastegiko Agiria adostu genuen 1984an, Txillardegiri, Ignasi Riera eta Xosé Luís Méndez Ferrín idazleen itzalean. Hortik aurrera, idazleen elkarte bakoitzak txandaka antolatuturiko urteroko bilkuretan honako gaiei ekin diegu:

- 1991. VIII: Entsegua, poesia eta eleberrigintza garaikidea (EIE, Iruñea)
- 1992. IX: Europaren eragina gure literaturetan (AELG, Santiago)
- 1993. X: Herria literaturgintzan (AELC, Tarragona)
- 1994. XI: Mestizajea literaturan (EIE, Gasteiz)
- 1995. XII: Migrazioa eta erbestea (AELG, Santiago)
- 1996. XIII: Idazkuntza XXI. mendean (AELC, Andorra)
- 1997. XIV: Bidaia literarioa (EIE, Miarritze)

- 1998. XV: Arte plastikoak literaturgintzan (AELG, Santiago)
- 1999. XVI: Globalizazioa eta literaturak (AELC, Castello)
- 2000. XVII: Globalizazioa eta kultur zubiak (EIE, Lekeitio)
- 2001. XVIII: Irakurketa sorkuntzarako bidea (AELG, Pontevedra)
- 2002. XIX: Mugak apurtuz (AELC, Palma)

Hurrengo urtean, ordea, Galeusca birmoldatu genuen eta, horrekin batera, izaera juridikoa eman genion. Bilkurak egiten jarraitu genuen, honakoak, alegia:

- 2008. Galeuscaren birmoldaketa (AELC, Poblet)
- 2009. Literatura txikiak, erronka handiak (EIE, Arantzazu)
- 2010. Gure literaturen etorkizuna (AELG, Coruña)
- 2011. Itzulpen literarioa (AELC, Bartzelona)

Eta Donostiako aurtengo bilera, jakina. Baina, 2008tik aurrera, Galeuscaren funtsa espainiar zentralismo berrituari behar bezala aurre egin ahal izateko egokitu behar izan genuen. Horrela, Pobleten sinaturiko Agiri Berriaren arabera, hiru literaturen artean informazio zuzena bermatzea, argitalpen komunak sortzea, elkarren arteko itzulpenak erraztea eta egile eskubideen defentsan batera aritzea deliberatu genuen.

Hori guztia dela eta adostu dugu urte honetako topaketetan jarraian datorren agiria, bere garrantziagatik osorik eskaini nahi dudana:

Donostian, 2012ko urriaren 26, 27 eta 28an, urteroko Galeusca Federazioaren topagunean, *Ahokotasuna: esateko idazten dena* gaitzat hartuta bildurik, idazle katalan, galego eta euskaldunok, ondorengoa adierazten dugu:

Lehenik. Literaturak askoz ere presentzia indartsuagoa izan behar duela hezkuntza-sistemaren maila guztietan, betiere kontuan hartuta, hezkuntza-marko arautuak eta zentralizazio atzerakoia helburu duten garaiotako azken berrikuntzek bereziki, ukatu egiten dutela Estatuko literatura guztituen izatea.

Bigarren. Eskaera bera hedatu behar da ahokotasunaren kasura ere; izan ere, usadioz izan duen neurrira bakarrik mugatua izatetik at, gaur egun ere errealitate bizi moduan

baitirau, esperientziarik aurrerakoienetatik abiatuta teknologia berriei egokitzeko gaitasuna agertuz.

Hirugarren. Salatu egiten dugu Estatuko hedabideek, gobernu-egituren ekimeneko politiken isla direnek, gure nazioetan egiten diren literatur eta kultur ekimen guztiak ukatu eta ezkutatu egiten dituztela.

Laugarren. Erakunde publikoei gure herri memorien berreskurapenean ahalegin berezia egin dezatela eskatzen diegu, batez ere ekimen herrikoiei lotuak direnentzat eta espazio publikora sarbide urriak dituztenentzat. Era berean, gizarte osoari dei egiten diogu eginkizun horretan buru-belarri sar dadin.

Bosgarren. Kultur industriek eta hedabideek sortutako eduki hutsal eta iheskorren aurrean, kultur esperientzia sustraidun, konprometitu eta kritikoak sortu eta bultzatzearen alde egiten dugu.

Seigarren. Azkenik, gure literaturak elikatzen dituzten gizarteetako partaide garenez, eta gure hurrenez hurreneko nazioak burujabetza-mailarik handienak lortzeko helburuarekin bizitzen ari diren historiako prozesuekiko alboratuta ez gaudenez, gure errealitate nazionalen eta horren ondorioz gure kulturen eta literatur sistemen normalkuntza osoa lortzeko lanean jarraituko dugu.

Irakur daitekeen moduan, espainiar birzentralismoaren aurrean Donostiako Galeuscaren aurtengo ebazpena benetako hizkuntz autodeterminazioaren aldarria ere bada, eta ondorio zehatz batzuk ekarriko ditu: besteak beste, Espainiako Kultur Ministerioan liburugintzaren arduraduna den Lassalle jaunarekin elkarrizketa burutzea. Izan ere, aurreko legealdiko espainiar legebiltzarreko Kultur Batzordean aho batez onartu zen aipatu Ministerioak idazle guztiei luzatuko zizkiela laguntzak, nahiz eta, praktikan, laguntza horiek ACEko (Asociación Colegiada de Escritores de España) bazkide direnek bakarrik —hau da, gaztelaniaz idazten dutenek— eskuratzen dituzten, gainerako hizkuntzotako idazleok baztertuz.

Edozein modutara, Espainiako Konstituzioak, 1978an, argi eta garbi utzi zuen bere hirugarren artikuluan honako hau: «las lenguas españolas son: el castellano, la lengua

oficial que todos tienen el deber de conocer y el derecho de usar en sus respectivas jurisdicciones, el euskera, el catalán y el gallego». Hau da, oso bitxia da ez dela esaten «la lengua oficial de España es el español», espainola ez baita existitu ere egiten legalki; «las lenguas españolas» omen dira existitzen direnak... Baina, goian esan bezala, praktikan espainiera soilik laguntzen da, jakina...

Donostiako Galeuscaz gain, aurtengo Zinemirak *Barrura begiratzeko leihoak* filma ez onartzeak ere, zoritxarrez, berriro zentsuraren garaira eta mendekuaren sasoietara eramane gaituela uste dut. Zergatik euskal errealitatearen irudikapenetan ez dira euskal presoak agertu ohi? Zergatik haien argazkiak jazartuak izaten dira eta, demagun, *Goenkaleren* hamaika atalen artean euskal presoen hutsunea horren da nabarmen? Zergatik *Barrura begiratzeko leihoak* ez da Zinemaldian egon?

Donostiako Zinemaldiaren zuzendariak horri buruz adierazitako desenkusak ez dira sinesgarriak izan. Ondo asko ezagutzen baitugu dokumentalaren egileen kalitatea (Zinemaldiaren aurreko beste ekitaldietan parte hartu dutenak...), baita zineman egun eta hemen preso politikoak egon badaudela azaltzearen beharra.

Amalur filmak frankismopeko zentsura gaudituz eta Donostiako festibalean aurkezterik izan zuen, Fragak kontrakoa nahi arren. *Barrura begiratzeko leihoak*, aldiz, ezin izan dugu Zinemaldi honetan ikusi. Berri gaiztoak, beraz, denontzat.

Hala eta guztiz ere, aurtengo Galeusca bezainbeste, Gabilondok, Olasagastik, Martinezek, Goikoetxeak eta Larrea-tegik beren apustuarekin kultur arloko autodeterminazioaren premia azpimarratu digutelakoan nago.

Izan ere, ez baita aski erakundeen laguntza kultura behar bezala garatu ahal izateko. Askotan alderantziz suertatzen delako. Har dezagun adibide gisa beste urte batzuetan txoko honetan ere hizpide izan dugun Praileaitzen gaia.

Praileaitz kobazuloaren eta bera dagoen toki berean usiatzen ari zen harrobiaren arteko talka gizarteratzen hasi

zenean, orduko Eusko Jaurlaritzako kultur arduraduna zen Miren Azkaraten jarrera ezin esan kultur ondareen defentsaren aldekoa izan zenik. Aldiz, haren oposizio politikoan zihardutenak Praileaitzen indusketaren alde lerratu ziren inolako ezbairik gabe.

Gobernua aldatu zenean, ordea, ez Isabel Zelaa ez Antonio Rivera, Praileaitz horren ardura eskuratu zuten agintari politiko berriak, ez ziren gai izan oposizioan defendatu zutenari eusteko. Botere aldaketak, beraz, ez du beti bermatzen, kultur arloan bederen, inolako jarrera aldaketarik.

Baina, halere, erakundeen aldaketak arazo kulturalaren aurrean aldaketa ere ekar lezake, jakina. Horra hor, Praileaitzen gaia dela-eta, Gipuzkoako kultur arduradunen jarrera aldaketa, indusketa lanak berriro irekiz. Horrekin batera, begi bistakoa da harrobian egin ohi dituzten lanak zelatapean egongo direla; eta, horrekin batera, aztarnategiaren ikerketak segida izango duela ziurtatzen da. Horra hor nola aldaketa politikoak erakundeetan kultur aldaketa ere ekar dezakeen.

Ildo beretik ulertu beharra dago, nire ustez, Gipuzkoako Foru Aldundiak euskarari emango dion trataera; legeak lege, kultur praktika berri bat garatuko delakoan nago. Ahalzkoa bezainbeste, beharrezkoa, noski.

Horrela ulertu omen du Espainiako Gobernuaren ordezkaria den Urquijo jaunak, eta, horregatik, hizkuntza aldaketa horri helegitea ezarri dio... Baina horrek ezin izango du ezabatu *kultur autodeterminazioaren beharra*, alderantziz baizik. Zeren eta mota horietariko jarrerek begi bistan uzten baitute erakunde politikoek hautuek, kultura guztiz baldintzatu ezin badute ere, kultur arloan eragina daukatela beti. Kultura, azkenean, politika ere badelako...¶

ALLANDE SOKARROS

Euskarari aspalditik zor zaio egia...

Nahiago nukeen arrazoia ez banu izan... Okerrean ibili baintz... Zoritxarrez, baina, Ipar Euskal Herrian euskararen egoeraz hainbat urtetan *Jakineko* zenbaki berezi hauetan erraten eta errepikatzen dudana egia dela nolabait aitorturik izan da... Ezen, Euskaltzaindiak Baionako Fakultatean joan den azaroaren 16an antolatutako XVII. Jagon Jardunaldietan erran zenez: «Ipar Euskal Herrian, euskara egoera larrian dago» edota «Inkesta soziolinguistikoak erakusten duen bezala, hil ala biziko kontua da (euskal) hiztunak sortzea»... Egari zor diogu, haatik, erranaldi horiek ez zituztela euskalgintzako erakunde ofizialetako arduradun edo ordezkariak egin... baizik eta euskararen alde, egunerokoan eta jendeen artean, lanean ari direnek. Euskalgintza instituzionaleko kargudunek eta *euskalgintzako funtzionarioak* deitzen ditudan horiek, berriz, jarraiki zuten betidanik —edo behintzat kargu horietan dihardutenez geroztik— jokatu duten bezala, eta *komeni den mintzamoldeari* —baten batek *burdin elea* deitu dio— eutsi zioten.

Jarrera horren aztertzen denbora soberarik ez dut galduko, alferretan baita. Haatik, beste behin azpimarratu nahiko nuke Ipar Euskal Herriko euskalgintzaren mundu hori, argi eta argi, bi zatitan egotea gero eta nabariago agertzen dela: hots, alde batetik, euskararen arduradun instituzionalak, eta, bestaldetik, euskararen akuilatzeke eta sustatzeko egituretan dihardutenak. Lehenak sistema politiko baten ordezkariak eta sistema horren menpe diren erakundeetako arduradun edo langileak dira. Kontua da egituraketa politiko

hori ez dela Ipar Euskal Herrian bereziki eratutako aginte batena, bai, ordea, Paris edo Bordele edo behintzat hemendik kanpoko botere nagusi batena. Eta ukaezina da egoera horrek dena, edo behintzat asko, baldintzatzen duela.

Gauzak horrela, aspaldidanik pentsatzen dudan zerbait aldarrikatzera nator. Izan ere, euskararen erakunde instituzionaletan —egungo egituraketa politikoan, behinik behin— sartuta dauden euskaltzale nahiz abertzaleak euskararen konturako politika ukatzaile baten —edo, gutxienez, zorrotz mugatu baten— eskumakil bilakatu dira edo bilakatzeko bidean daude. Horixe da Parisek eta haren ordezkodiren beste instituzioek nolabait lortu dutena: euskaltzale-abertzaleak aurrez aurre jartzea. Batzuk boterezko baliabide zenbaiten jabe —edo erabiltzaile— daude, eta besteak, aldiz, lehen haiek bideratzen dituzten arauetan jartze, ereduetan sartze edo baldintzatzetara makurtze beharrea dira, batez ere dirua lortzeko kontuan. Parisko boteredunek eta euren ordezkoez ez zuketena politika ukatzaile hoberik asmatzen ahal, nahiz eta jokabide hori, gizakia gizaki denetik, erabili den, hots, erosoan agintzeko, parean daudenak zatitu behar direla. Ez nuke erranen Euskal Herriaz kanpoko instituzioen kargudun eta horien menpeko erakunde arduradun horiek nahitara sartuta daudenik euskararen benetako egoeraren ukatze batean. Uste dut, ordea, sinisten dietela ardura duten politika horren emaitza baikorrei... horietatik egongo baita hala ere!

Aitzinamenduek ez dute atzera egitea geldiarazi

Hala, egia da, gaur egun, euskara «onetsia» dela Ipar Euskal Herriko gizartearen esparru zabal batean, herritar «arruntengandik» kargudun mota guztienganaino. Egia da euskararen aldeko «giro on» horren babesean, orain dela zenbait urte pentsaezinak izango ziren aitzinurrats asko egin direla eta egin daitezkeela, hala nola ikastolen eraikitzea edo zaharberritzea tokiko aginte publikoek euren gain hartzea, di-

ruz eta beste. Horrelakoak egiteko, haatik, Parisko agintearen legediarekin gorde-gordeka edo faltuki jokatu beharra bada. Egia da euskararen agerizko presentzia nabarmen handitu dela, elebitasuna eredutzat bihurtuz kale eta plazetako seinaletik. Egia da euskara idatziaren lekua zabaldu dela euskarri eta esparru anitzetan... irakurtzeko indarra egiten dutenen kopuruaz zalantza askoz ere handiagoak egon daitezkeelarik, baina! Egia da euskara eta euskaraz ikastearen arloa hazi dela, ikastolen eta eskola elebidunen ildoetatik. Alabaina, euskarazko irakaskuntza-ikaskuntzaren eredu bietako kopuruak bateratzea iruzurrez jokatzea dela argiki erran beharra da, euskara lehentasunezko eredia, *murgiltze eredia* deitzen duten hori, eta eskola elebidunetako parekaezinak baitira euskal hiztunak sortzeko unean. Egia da haurtzarotik euskarari ohartarazteko indarririk egin eta egiten dela, hala nola, Euskararen Erakunde Publikoaren eta hainbat Herri Elkargoren lankidetzaz, Euskararen Euskal Pack hori guraso berriei helaraztearekin.

Zerrendatu ditudan horiek guztiak egiak dira. Baina ez da gutxiago egia euskarak eguneroko baliapenean atzera egiten jarraitu duela eta jarraitzen duela. Hori ez da nik neuk soilik erraten dudana; hori da Siadeco ikerketa etxearen V. inkesta soziolinguistikoak agertu duena —edo erratera ausartuko naizenez, ezkutatzea lortu ezin izan duena—. A bai... inkesta soziolinguistiko xeble horiek! Gogoratzen naiz aurrekoek edo horietarik baten batek ziurtatzen zigitela euskararen esparrua oso estua baldin bazen Lapurdi kostaldean, Ipar Euskal Herri barnealdean, ordea, gotorleku sendoak zeuzkala. Ez ote zuten erraten noizbait, Zuberoan esaterako, euskaldunen kopurua %70 edo inguru horretakoa zela? Azken inkestaz ere balegoke asko errateko eta gaitzesteko, hala nola Baxenabarre eta Zuberoa galdezkatuta jende multzo berean jartzeagatik.

Seguru asko, baten batek serio azalduko du horrela jokatzea kopuru aski adierazgarri bat osatzearen helburuz izan-go zela. Egin gogo dudana galdera da, aldiz, Baxenabarre eta

Zuberoa inkesta horretan bateratzearekin ez ote den batez besteko «onesgarriago bat» agerrarazi nahi izan. Beste modu batera esanda, Baxenabarre «euskaldunagoak» ez ote duen Zuberoa «erdaldunduegi» edo «asko erdaldundu» baten emaitzak «txukuntzeko» aukerarik eman. Zuberoan bertan galdetzatu multzo bat osatzeko nahikaririk izan bazen, emaitzak beharbada hitsegiak agertuko ziren... Gure herrialde txiki honetan gauzak denen jakinean izateko moduan baitira, Allande Sokarros sasi-inkesta egileak erranen luke zuberotarren %30 batek, nonbait han, euskaraz dakiela, gutxi edo aski. Dakiela... edo jakinen lukeela, ez baita gauza bera! Hori euskara jakitearen kontutik, zeren eta erabilpenaren kontuaz mintzatzen hasiko bagina... orduan guztiz deskalabrosoa izango bailitzateke!

Euskararen biziarazteko nahia eta jokabidea kontzientziak ditu hazten

Azken inkesta soziolinguistikoak —azkenean!— agerira eman duena da euskararen ikasteko aukerak eta ikasle kopuruak nonbait hazi egin badira... euskararen etxeko eta kaleko erabilpenak behera egin duela. Beste gisaz erranez, euskal hitzun berriak sorrarazi baldin badira ere, euskararen mintzatzeak gutxitzen jarraitu duela, eta ez guti. Ondorioztatze hori, haatik, ikusi nahi izango zuenak ikusteko modukoa zen, aspalditik ere. Aski da Ipar Euskal Herri barnealdeko —kostaldea ez dut aipatzen ere!— edozein herritako plazara joatea eta nahi den denbora oro hantxe ibiltzea ohartzeko euskara oso-oso gutxi entzuten dela. Salbu, beharbada, hitzordu berezi batzuetan, hala nola merkatu edo azoka egunetan; baina erraten ahal daiteke kasu horiek nolabait faltsuzkoak direla, hainbat lekutatik etorritako euskaldun kopurua biltzen baita leku eta egun jakin batean. Elkarretartzeko aukera berezi horietan euren artean euskaraz ari diren herritar horiek —eta ez dira gazte-gazteak gehienetan—, akaso, ez dira euren eguneroko beste harremanetan euskaraz aritzen... Nolanahi ere,

argi da —eta berriz ere diot, aspalditik— euskararen erabilpena ikaragarri gutxitu dela eta gutxitzen jarraitzen duela etengabe. Eta hori, parte handi batean, euskaraz dakitenek beraiek ez dutelako beharrezkotzat ikusten euskaraz mintzatzea eta, gisa horretara, erdaldun jarrera batean ibiltzeak ez dielako inolako arazorik sortzen.

Jokaera horren sorburu nagusia —eta bakarra ere, erran nezake— euskararekiko kontzientzia falta da; hots, beste era batera errateko, euskarak gaituela euskaldun egiten gogoan edukitzearen eskasa. Horretan da koska, eta ez nik dakit zer sasi azalpen edo azterketa soziologiko batean, orain dela gutxi euskararen arloko «aditu» baten hitzetan irakurri izan dudana bezala. Egia da bai ingurugiro diglosikoak ez duela bultzatzen euskaldun bat euskaraz mintzatzera, aitzitik baidizik. Baina egia da ere ingurugiro horri aurpegi egiteko delibramenduak baduela izen bat eta hori dela, berriz ere diot, *kontzientzia*. Euskararen esanahiaren eta lekuaren kontzientziak du ezberdintasuna egiten euskaltzale soilaren eta euskaldun abertzalearen artean. Abertzale euskaldunak —erdaldunak baitira ere...— badu euskararen kontzientzia, erran nahi baita euskarak bizirauteko eta garatzeko behar-beharrezkoak dituen baliabide ororen ohartuki aldekoa dela. Gaur egungo egoera nolakoa den oharturik, argi eta garbi abertzale euskaldun bat berreuskalduntze ikuspegi eta jokabide baten aldekoa da, euskaltzale soila jarrera irmo horren alde ez delarik baitezpada. Jarrera politiko bat baita, argiki eta zehazki.

Legea bai... baina guk geuk gauzatzeko eskumen instituzionalekin!

Hain zuzen, Ipar Euskal Herrian euskararen gaur egungo hil ala biziko egoerak jarrera eta erabaki hartze politiko argi eta irmoak behartzen ditu, inolako zalantzarik gabe. Euskararen ofizialtasuna —edo koofizialtasuna, nahi bada— aldarrikatuko eta xedatuko duen lege bat premia gorrikoa da, ze-

ren eta horrelako baliabiderik gabe odol isurtze itzelari odol berritze xiringatze txikiekin aurre egiten jarraitu besterik ez baitugu. Alabaina, euskararen lege bat egotea ez da nahikoa, lege horren gauzatzea eta bideratzea ez bada hemen bertan egiteko eskuduntzarik, hots, Ipar Euskal Herriaren beharrei egokitutako aginte politikorik ez bada. Euskararen babesteko soilik ez, baita sustatzeko eta garatzeko eskubiderik eta ahalmenik ere emango dion lege bat eta Ipar Euskal Herriarentzako estatutu politiko eta egitura instituzional egoki bat: bata ezin da bestea gabe ibili, batak —legeak— ez du eraginkorra izateko aukerarik bestea —aginte propioa— ez bada eratzen. Ipar Euskal Herriko aginte instituzional propio baten kasuan, gainera, euskalgintzako funtzionarioekiko aginpidea arras argiagoa eta zehatzagoa izango litzateke... nola ere horien ardura alorraren mugak!

Euskararen babesteko eta garatzeko legeaz eta Ipar Euskal Herriari egokitutako aginteaz gain, euskarari hainbestearinoko kalteak egin dizkion hezkuntza arloak ere esku hartu beharra du gure hizkuntzaren suspertzean eta sendotzean. Horretarako, nahitaezkoa da lehen mailako eta bigarren mailako irakaskuntzan euskararen lehentasunezko eredia edo murgiltze sistema indarrean jar dadin. Frantziako hezkunde nazionalak baluke zilegitasunik bihar bertan neurri hori indarrean jartzeko, euskararen aldeko lege bat eta Ipar Euskal Herriaren egituraketa instituzional propio bat izan gabe ere. Badakigu, hargatik, euskal jendartean azaldutako nahikari zabal eta irmo bat eta horrek hazitako indar harreman egoki bat egon ezean, Parisengandik ez dela oparirik igurikatu behar. Balegoke gaur egun herritarren aldetiko nahikari zabal hori eta kargudun politikoengandik indar harreman egoki bat eraikitzeo aukerarik. Hortaz, aukeretatik gauzatzeetara, asmoetatik obratzeetara pasatzeko garaia balitzateke... Baina, beti ere nireari eusten diot, nahikariak kontzientziaren beharra badu, eta indar harremanaren osatzeak, berriz, borondate politikoa. Horretan garenik ez naiz batere segur...

Yann Trelu: agur eta ohore

Zenbaki honetako ekarpenean asko luzatu banaiz ere, ez nuke bururatu nahi berrikitan utzi gaituen adiskide bati agur eta ohore azaldu gabe. Pena handiarekin jakin dut urriaren azken egunean zendu zela Yann Trelu bretoi euskalduna. Euskalduna, bai, gure hizkuntzaz jabetu egin baitzen Euskal Herrian iragan zituen urteetan. Britainiako seme honek kontzientziatzko urrats hori egin zuen... hemen bertan sortu hainbatek ez dutelarik egin eta ez eginen erel Yann Trelu... Oraingo belaunaldietan nork izan du horren berri? Guztiz tamalezkoa da, baina Euskal Herriaren kontzientzia hartze eta arlo askotako bilakaeretan berebiziko garrantzia izan duten hainbat eta hainbat lagun ahanzturan urtzera utzi ditugu, eta Yann Trelu haietarik da.

Alta, Euskal Herriari ekarpen oso handia egin dio Yann Treluk, hala nola 1970eko hamarkadan kalitate handiko diaporamak eginda ikastolen eta Seaskaren sorreraz, kooperatiben eraketaz eta beste. Lan horiek funtsezkoak izan ziren hainbat jenderen kontzientzia politikoa sortzean eta haztean. Halaber, Euskal Herriaren ezagupenerako —hemen bertan zein kanpo aldera— tresna eraginkorrak izan ziren. Yann Trelu izan zen ere Auñamendi mendi elkartearen eta Euskal Herriko argazkilarien biltzarreko sortzaileetarik. Auñamendikoek behintzat ez dute ahanzi Yann Trelu, haren heriotzaren berri emateko eta eskertzeko zein agur egiteko mezu bat argitaratu baitute. Alabaina, besterik nork egin du? Penagarria eta gizarte baten ezaxolaren adierazgarria, benetan.

Gaixotasunak harrapatu ere, Yann Treluk aitzina zera-man Britainia eta Euskal Herriaren artean zubi-lan bat egin, film dokumentalak eginda eta kultur topaketen antolakuntzan parte hartuz. *Le Télégramme de Brest* egunkariak haren heriotzaren berri ematean, oso artikulu izenburu polita egin zuen, iragan azaroaren 3ko edizioan: «Yann Trelu: le passeur de culture», hots, «Yann Trelu: kultura zubigi-

lea». Euskal Herriari eginiko azken ekarpenetarik zen *Iturritik itsasora* dokumentala, uraren inguruko apustu, auzi eta kezkek lantzen zituena, zein argi eta zein ongi. Yann Trellu joan zaigu, beraz, eta Bretainian agur eta ohore egin diote, hala nola Kemperren joan den azaroaren 20an *Aux origines de Diwan*, hots, Diwan bretoierako eskolen sorreraz egin duen azken dokumentalaren aurkezpenaren karietara egin dioten omenaldian. Eta Euskal Herrian, bada, noiz egingo diogu agur eta ohore Yann Trelhuri? Nire partetik behintzat kontzientzia hazle eta zubi-lan egile adiskide honi nahi nion erran: milesker Yann eta ez adiorik!¶

ANDRES URRUTIA

Ezpata-ezpatan edo eskurik esku?

Ekonomia eta baliabideak eskas eta urri ditugu. Behin batean aberastasun handia zena, arrangura eta kezka iturria da orain. Nonahi eta noiznahi albiste okerrak eta makurrak ditugu eta bat-batean eta ia oharkabe konturatu gara, aldi batean aberatsak izan baginen ere, egun ezeduki eta makal gabiltzala. Errua norena? Horra hor buru-belarri kezkatzen gaituena, ulertzen ez dugulako, besterik gabe, behinolako gure kontsumo paradisu horretatik jaurtiki gaituen aingeru deuseztatzailea nork igorria dugun: merkatuek, finantza handiko erakunde eta korporazioek, espekulatzailleek... Hor dihardugu, ari eta ari, aldamenean horren ondorioak ikusten ditugula: langabezia, etxeetatik ateratzeak, banku eta kutxen porrotak...

Ziurtasun osoan bizi ginen, ez zegoen inor gure bizimodu horri kontra egingo zionik, indartsu eta kementsu ari ziren gure erakundeak, zerga-bilketa aurrera zihoan... Hitz batez esateko, zoriontsu ginen eta neke handirik ere ez genuen.

Goizetik gauera, alabaina, ikuspegia aldatu da. Arras bestelakoa dugu oraingoa eta, jakina, jaso dira ahotsak, bata bestearen atzetik, bakoitzari zer zor zaion gupidarik gabe galdatzeko.

Gurean ere, alegia, Euskal Herrian, halakoak nabaritu ditugu. Beharbada, oraintsu arte, alboko herrietakoak baino motelagoak, mantsoagoak izan dira. Orain, berriz, arrapaladan eta igarri-igarrian gure artean ditugu eta egunero entzuten dugu halako oihi bortitza, giza seme-alaben izaera latza gogoratzen diguna. Oihu horrek argi azaltzen digu

zein den xedea, hots, bakoitzak bere burua salba dezala, inork inoren ardura izan gabe.

Balantzaren beste aldean ere, osterantzekoak, hau da, giza elkartasunaren esku erakutsi oparoak, euskaldunen lehengo ohiturak eraberrituz eta itxuraldatuz.

Giro horretan ari garela, bizi-bizia dugu zalantza euskara eta euskal kulturaren inguruan. Zer egin genezake halako krisialdietan? Batzuentzat, konponbidea erraza da, publiko bihurtu den-dena eta kito, guztion ahaleginekin aurrera aterra kontua. Beste batzuentzat, aldiz, kontuak hertsia goak dira eta horiek gizarteari erakusten diote, beti-beti, euren us-tez krisiak salbuetsi beharko lituzkeen lerro gorriak non dauden.

Hori esan eta badirudi mundua konponduta dagoela, besteak beste, marra edo lerro gorri horietatik harago daudenei bizirauteko esperantza ukatzen baitzaie. Aipatu ere egiten da, sutsuki gainera, halakoak direla hezkuntza eta osasuna.

Bitzuok ukatu gabe, Euskal Herrian besterik ez ote dagoen gure buruari galdetu beharko genioke. Era berean, zehaztu beharko genuke euskara bera eta euskal kultura zer diren gu guztiontzat, horien funtzioak nola bete eta abar, gutariko batzuentzat behinik behin, garrantzi handikoak baitira horiek eta zer esanik ez, erabakigarriak.

Natorren puntura eta argi esan dezadan lerro eta arlo babestu horietatik kanpo utzi den euskalgintza modurik gorrienean ari dela pairatzen egoera hori. Euskara bera eta horren etorkizuna jokoan dagoenean, badirudi, batzuentzat gutxienez, euskara eta euskal kultura ez daudela gizarte honen muinean, azalean baino; hartara, euskara eta euskal kultura ez direla apaingarriak baizik, igande, jai eta bisita egunetan plazaratzen direnak, auzokoek zein apartekoek ikus ditzaten gure ezaugarriak nabarmenenak.

Haiek gugandik alden du eta berehala sumatzen da, egunerokotasunaren esparruan, betiko joera murrizgarria, behin eta berriro errepikatzen diguna lelo berbera: *euskara zertarako?, euskara garestia da...*

Azkenean, gu ere horren sinesleak gara, elkarrekin baino, banan-banango irtenbideak hobesten ditugulako, krisiari aurre egiteko tenorean. Nork bere burua zaintzen duen birtartean (eta aldamenekoari zerbait kentzen badio hobe), ez gara konturatzen banaketa eta zatiketa horretan oinarriturik, gizarte honetan erabakiak hartzeko erantzukizuna dutenak (ez soil-soilean politikoak) ari direla, horren aitzakiaz, luzatzen eta luzatzen euskara eta euskal kulturaren apaltzea.

Ezpata-ezpattan ari gara aspalditik eta, indarrak batu beharrean, sakabanatu eta barreiatu guran gabiltza, inork inori lapurtzen dizkion hondakinen bila. Badira bazterretan ere bateratu nahi gaituztenak, aniztasunaren izenean, bateko eta besteko bandera eta pentsamenduaren azpian, gero-ko batean, jakina, bandera eta pentsamendu horiek baka-rrakoak eta hertsia-hertsia bihurtzeko asmoz.

Egia esan, ezpata-ezpattan itxura ematea baino, eskurik esku ibiltzea hobe. Horixe da gure oraingo erronka, euskalgintzaren esparruan pairatzen ditugun gabeziak deitoratuz, baina, aldi berean, aitortuz, gu geuk ere zer hobetu asko badugula, batik bat, gure zereginen eraginkortasunaren arloan.

Euskararen oraina eta geroa Ipar Euskal Herrian

Lerroburu horren karietara bildu ditu Euskaltzaindiaren Sustapen Batzordeak hamaikatxo hizlari eta entzule, Baionako Unibertsitatean, azaroaren 16an. Gaia, berez, ohargarria da eta jakin-min handikoa. Unea, ezin aproposagoa, une honetan ari baita eztabaidatzen, Iparraldean bertan, egitura egonkor baten afera. Ezagunak dira eta aspaldikoak, nolana ere, Iparraldean gertatu diren saioak eta ahaleginak, autonomia baten aldera. Arian-arian bada ere, zantzu ñimiño batzuk azaleratu dira eta horien artean Euskararen Erakunde Publikoaren egitura administratiboa, euskararekiko hizkuntza politika bideratzeko asmoz.

Batera zein bestera, aldi aproposa dela ezin uka. Horrexe-gatik hartu du Euskaltzaindiak bere kezka, betidanik izan

eta erakutsi duena, Euskal Herriko Iparraldearen euskara hobeto ezagutarazteko eta gizarteratzeko.

Halakoa egiteak, gaur egunean behintzat, eskatzen du bertan bertakoak aintzat hartzea eta eurekin batera lan egitea, hizkuntza akademia bati dagokion bezalaxe. Bi hitzetan esanda, Euskaltzaindia ere ahalegin kolektibo horren partaide izatea, berari dagokion alorrean, hots, euskararen alorrean.

Hartara, egun horretan azalpen hurrenkera esanguratsua izan da xede; inkesta soziolinguistikoa, hizkuntza politikaren ardura eta praktika dutenen erakundeen eta elkarten iritziak eta, nola ez, prozesu hori hur-hurrean bizi duten protagonistak ere bertan adierazle eta hizlari izatea.

Azpimarratzekoa da, orobat, bestelako datu xehea, entzuleen kopuru adierazgarria eta belaunaldi berrien presentzia, euskalgintzaren katea hautsi ez delako seinale dudagabekoa.

Nork bere buruarekin izan dezakeen poz hori, onuragarri izan arren, aho biko ezpata ere izan daiteke. Hori saihesten saiatu behar dugula argi esan zigun Sustapen Batzordeko buruak, SAGRARIO ALEMAN euskaltzain oso nafarrak, jardunaldi horretan parte hartu zutenei eskerrak emateko orduan.

Ez da, beraz, lehena eta ez da azkena ere izango Euskaltzaindiak Iparraldean egiten duena, argi duelako euskararen akademiak, gauza ororen gainera, euskarak Euskal Herri osoan izan behar duen estatusa hitz bakar batera laburbiltzen dela, alegia, ofizialtasunera.

Jakin badaki, hala ere, euskararen akademiak ofizialtasun hori ez dela izango arazo guztien konponbidea; bai, ordea, egungo arazoak konpontzeko bidean jar ditzakeena. Horien artean, bistan da, euskararen biziraupena dago eta horri buruzko baliabideak jarri izan ditu eta jartzen ditu Euskaltzaindiak Euskal Herri osoan, Ipar zein Hegoaldean, jakinik, hori bai, euskara bera bat eta bakarra dela, kasuan kasuko eta tokian tokiko egoeraren ezaugarriak bazterrean utzi gabe.

Jardunaldia, beraz, etorkizunerako deialdia izan da eta, are nabarmenago, elkarkidetzarako deia, banandurik baino, batera jardun dezagun.

Eusebio Erkiaga: jaiotzaren ehun urte

Norbaiti esango balitzaio orain dela ehun urte Lekeition zegoen giroa zer nolakoa zen, zalantzarik gabe erantzun zezakeen oraingoa baino euskaldunagoa zela. Ondo ulertu dezagun, alabaina, aurreko baieztapena. Ez dut nik Lekeitioko euskalduntasuna ukatuko, goraipatuko baino. Azkueren jaioterriak ekarri zuen, gerora ere, Eusebio Erkiagaren figura.

Hori da aurten ospatu duguna, haren jaiotzaren ehungarren urteurrena, XX. mendeko hasiera hartan jaio baitzen gerora euskal idazle sona handikoa eta euskaltzaina izango zena. Gerra aurreko Lekeitio euskaldun hartan, Eusebio Erkiagak abertzaletasunaren eta katolikotasunaren alde egin zuen apustu. Berarekin batera, beste gazte askok ere. Euren artean Eusebio Erkiaga gailendu zen albiste emaile eta pro-salari zein olerkari gisa orduko prentsan.

Hortaz, kazetaritza lanak egiten hasi zena, historiaren poderioz, euskal kazetaritzak izan duen historia mamitsu baten protagonista bihurtu zen. Gerra zela eta, *Eguna* egunkari euskaldunaren erredaktore izan zen, euskara hutsez, Bilbo Francoren atzaparretan jausi arte argitaratu zen egunerokoan.

Geroko kontuak ez ziren izan hain pozgarriak. Dena den, gerra ondoko urte latzetan, Eusebio Erkiagak jarraitu egin zuen euskalgintzaren barruan, euskara lantzen eta lantzen, Euskal Herriaren barruan eta bereziki Bilbon, euskalduntasunaren garra sustatzen. Kideak izan zituela bistan dago eta euskalgintzaren aldi ilun horren historia ere idazteke dagoela are argiago, jende gutxik ezagutzen duelako Bilbon gerra ostean egin zen ahalegina euskararen mundua desagertu ez zedin.

Francoren alkandora urdinek Bilboko Gran Vian *Movimiento Nacional*aren kontsignak oihukatzen zituzten bitartean, baziren, txiri-txiri, Platon eta Simenon euskaratzen zituztenak, jende euskaldun ikasiari goi mailako zein eguneroko aisialdiaren euskal emaitzak eskaini nahi zizkietenak.

Horietakoa zen Erkiaga. Lanbidez bankaria, gogo bidez euskaltzalea eta olerkaria, halabeharrez lan asko egin behar izan zituen euskalgintzaren barruan: antzerki egilea, kazetaria, itzultzailea...

Kazetaritza lanak ere gogoko eta berak sortu eta sustatu zuen euskara hutsezko astekaria, *Boletín Informativo del Banco de Vizcaya* izenekoa, kanpoan ziren euskal artzainei bidaltzen zitzaiena, diktaturaren garaian.

Oroegile, beraz, eta euskalgintzaren oro emaile, berak lor-
tu zuelako, batetik eta bestetik, gazte bizkaitar aldra bati bere euskal zaletasuna transmititzea, beraiek izan zitezten hurrengo belaunaldiengan euskararen suspertzaileak.

Hori guztiori, haatik, bere lanetan kezka artistikoa ahaztu eta alboratu gabe, bera izan baita, beharbada, aita Lino Ake-solorekin batera, euskararen ikuspegitik Bizkaian izan dugun idazlerik puntarengoa.

Halakoa aintzat harturik, Euskaltzaindiak eta Deustuko Unibertsitateak omendu zuten Eusebio Erkiaga, azaroaren 30ean Deustuko Unibertsitatean egin zen jardunaldian, Euskaltzaindiaren Literatura Batzordeak antolatua. Bertan ere, partaide eta hizlari izan ziren Labayru Ikastegiko irakasleak.

Hitz batez esateko, garai baten testigantza osoa eta betea, euskal letretan izan diren gorabeherak ezin argiago erakusten dituztenak. Hainbatez, mende oso bat dago laburbilduta Eusebio Erkiagaren biografian, hain zuzen ere, Bizkaian euskal kulturak izan duen bilakaeraren nondik norakoak barruratzen dituena.

Ohore zuri, Eusebio Erkiaga jauna!

S.O. Akarregi ere etorri zen ekitaldira

Seguru nago, dagoeneko, zuetariko baten batek galdetu duela: harako *Akarregi non ote dabil, aspaldiko Akarregi bizi al da?* Bizi da, bai, baina triste eta burumakur. Krisiak bete-bete harrapatu ez baina gogo handirik ez du batera eta bestera ibiltzeko. Begietan lehen antzematen zitzaion disti-

ra hura ostendu zaio, eta, egia esan, nik neuk ere gutxitan baino ez dut ikusten.

Horrexegatik eskertu nion Eusebio Erkiagaren ekitaldira etorri izana. Gelako atzeko aldean egon zen, isil-isilik, lantzean behin keinuak eginez eta, bestetan, irribarre eta urrunera begiratzen, Lekeitioko garai haiek barruan balitu bezalaxe.

Ekitaldia bukatu zenean, unetxo batez berarekin izan nintzen. Aspaldiko bana esanez elkar agurtu eta galdetu nionean *huntaz eta hartaz*, berehala konturatu nintzen umorerik ez zuela lehen gogokoak zituen gaiez mintzatzeko.

Saiatu nintzen bere onera ekartzen, *alajaina* batzuk bota genituen eta gero aldendu ginen, ni bulegora eta bera Bilboko erreka bazterretik, Olabeaga norabidean zuela, paisaia hura berea izango ez balitz bezalaxe.

Krisia, itxaropenik eza, herrimina... nork daki!¶

EGUZKI URTEAGA

Euskararen bilakaera eta erronka berriak

Eusko Jaurlaritzak V. Inkesta Soziolinguistikoaren datuak plazaratu ditu, Euskal Herri osoko 16 urte edo gehiagoko biztanleak aintzakotzat hartuz, alegia, 2.650.000 pertsona gutxi gorabehera. Horren ondorioz, euskararentzat pisu handiko adin-taldea inkestatik kanpo geratzen da, kontuan izanik gattetxoek daukatela euskararen menperakuntzarik handiena. Azterketa sexuaren eta adinaren arabera banatu ohi da eta, guztira, 7.800 pertsona inkestatu dira: 4.100 EAEn, 2.000 Ipar Euskal Herrian eta 1.700 Nafarroako Erkidegoan. Aurreko aldietan bezala, lau ikerketa-eremu hobetsi dira: 1) herritarren hizkuntza-gaitasuna, 2) hizkuntzaren transmisioa, 3) euskararen erabilera, eta 4) euskararekiko jarrera. Funtsean, honako ondorioak atera daitezke: hizkuntza-gaitasunak gora egiten jarraitzen du, euskararen transmisioa berrindartzen ari da, euskararen erabilera eskasa da eta euskararen sustapenaren aldeko jarrerak gero eta baikorragoak dira. Azken hogeitau urteetan suertatu diren aurrerapausoak argiak badira, nahiz eta motelduz doazen denbora joan ahala, hizkuntza politikak erronka berriei aurre egin behar die, hala nola biztanleriaren zahartzeari, immigrazioaren gorakadari, euskararen erabileraren urritasunari eta euskararen babes instituzional ez nahikoari, bereziki Iparraldean.

Hizkuntza-gaitasunaren gorakada

2011ko datuen arabera, Euskal Herriko biztanleen %27 elebiduna da (1991n %22,3), %14,7 elebidun hartzailea (1991n

%7,7) eta %58,4 erdalduna (1991n %70). Aitzitik, lurraldeen arteko ezberdintasunak nabariak dira, kontuan izanik EAEn elebidunak %32 direla (1991n %24,1), Iparraldean %21,4 (1996an %26,4) eta Nafarroa Garaian %11,7 (1991n %9,5). Horrek esan nahi du, gaur egun, 1991n baino 185.000 elebidun gehiago daudela. Elebidunen hazkundera Nafarroan eta batez ere EAEn gertatu da, Iparraldean oraindik galerak nagusi direlarik, nahiz eta gazte elebidunen kopuruak gora egiten jarraitzen duen. Funtsean, elebidunen hazkundera gazteen artean gertatzen da, bereziki EAEn eta Nafarroan. Iparraldean, aldiz, 65 urtetik gorakoaren artean dago elebidunen ehunekorik handiena, eta adinak behera egin ahala behera egiten du elebidunen ehunekoak. Hala ere, Ipar Euskal Herriko gazteen artean, duela bost urte sumatutako joera aldaketa berresten da.

Bestalde, elebidunen multzoa asko aldatu da azken 20 urteotan, zeren, 1991n, elebidun gehienak (%79,3) euskaldun zaharrak ziren, hots, euskara etxean ikasitakoak. Horrez gain, euskaldun zaharrak nagusi ziren adin-talde guztietan. 2011n, ordea, euskaldun zaharrek nagusi izaten jarraitzen badute ere (%52,4), gazteen artean irauli egin da egoera. Hain zuzen ere, 16-24 urte arteko gazte elebidunen erdia baino gehiago (%51,9) euskaldun berria da dagoeneko, alegia, eskolan edo euskaltegian ikasi du euskara. 1991n, aldiz, adin tarte horretako elebidunen %25 besterik ez zen euskaldun berria. Era berean, etxean euskara eta erdara batera jasotuztenak ere gero eta gehiago dira, jatorrizko elebidunak izanik. Bikote mistoen eta bikote euskaldun berrien seme-alabak dira funtsean. Horrela, 16-24 urte arteko gazte elebidunen %18,9 jatorrizko elebidunak dira dagoeneko. Gazteen arteko euskaldun berrien nagusitasuna argia da EAEn eta Nafarroa Garaian, eta gero eta gehiago dira Iparraldean.

Euskararen bilakaerari dagokionez, euskal hiztunen hazkundera eta ia desagertzea bereziki gazteen artean atzematen da; baita ere, neurri apalagoan bada ere, Iparraldeko

gazteen artean. Lehen hizkuntza euskara edo euskara eta erdara izan duten gehienek (%88k EAEn, %83k Nafarroan eta %75ek Iparraldean) euskara gorde dute eta elebidunak dira gaur egun. Hala ere, badira euskara guztiz edo partez galdu dutenak (%3). Galera horren zati bat (erdia inguru EAEn eta Iparraldean, eta herena Nafarroan) galera partziala izan da, alegia, pertsona horiek euskaraz ondo hitz egin ez arren, ganoraz ulertzeko gai dira. Aldi berean, lehen hizkuntza erdara izan arren Euskal Herriko biztanleen artean, euskara ikasi eta gaur egun elebidun diren 249.918 pertsona daude, 1991n baino 178.216 pertsona gehiago. Horiek euskararen irabaziak dira, euskaldun berriak izanik. Euskara ikasi dutenak 219.674 lagun dira EAEn, 23.470 Nafarroa Garaian eta 6.774 Iparraldean, irabaziak batik bat gazteen artean gertatu direlarik.

Hizkuntza transmisioaren berrindartzea

Gaur egun, bi gurasoak elebidunak direnean, euskararen transmisioa ia erabatekoa da EAEn eta Nafarroan eta nabarmen da Ipar Euskal Herrian, apalagoa izan arren. Esan daiteke bikotekideen hizkuntza-gaitasunak euskararen transmisioa erabat baldintzatzen duela:

- Gurasoak elebidunak direnean, seme-alaben %97k euskara ikasten du etxean EAEn eta %95ek Nafarroa Garaian, Iparraldean proportzio hori zerbait txikiagoa denean (%87).
- Bikotekideetako batek euskaraz ez dakienean, ordea, seme-alaben %71k EAEn, %67k Nafarroan eta %56k Iparraldean euskara ikasi du etxean.

Bi gurasoak euskaldun zaharrak edo jatorrizko elebidunak direlarik, ia guztiek euskara transmititu dute EAEn eta Nafarroan eta kasik %90ek Ipar Euskal Herrian. Aldiz, gurasoetariko bat edo biak euskaldun berriak direnean, transmisioa txikiagoa da, nahiz eta gehienek euskara transmiti-

tzen duten. Aipagarria da ikustea bikote misto gehienek euskara transmititzen dutela erdararekin batera, nahiz eta ezberdintasunak egon gurasoen lehen hizkuntzaren arabera. Era berean, euskara eta erdara batera transmititzearen gertakaria bikotekideen hizkuntza-gaitasunarekin lotua dago. Izan ere, azken 25 urteotako hizkuntzaren berreskuratzeko-prozesuaren ondorioz, bikotekide euskaldun berriak gero eta gehiago dira.

Euskararen erabilera eskasa

Euskara erabiltzen den lurralde guztiak kontuan izanda, biztanleen %24,2k euskara baliatzen du neurri batean ala bestean, jakinik %16,1ek euskararen erabilpen intentsiboa egiten duela, alegia, euskara erdara bezainbat ala gehiago baliatzen duela eguneroko jardunean, eta %8,1ek euskara erabiltzen duela, erdara baino gutxiago izan arren. Baina, emaitza horietan alde nabarmenak daude lurralde batetik bestera. Hain zuzen ere, euskara erdara bezainbat edo gehiago baliatzen dutenak %20 dira EAEn, %9,6 Ipar Euskal Herrian eta %5,5 Nafarroa Garaian. Horrez gain, euskara erdara baino gutxiago erabiltzen dutenak %8,9 dira EAEn, %8,9 Iparraldean eta %4,6 Nafarroan. Azken 20 urteetako bilakaera jorratuz gero, euskararen erabilerak gora egin du EAEn, bere horretan jarraitzen du Nafarroan eta behera egin du Ipar Euskal Herrian.

Baina, euskararen erabilerak batez ere eremu formaletan egin du gora. Erabilera-eremu formalen artean, osasun-zerbitzuetako erabilerak izan du azken 20 urteotako hazkunderik esanguratsuena. Etxean, aldiz, erabilerak behera egin du, seme-alabekiko erabilerak izan ezik. Adinari dagokionez, euskara erdara bezainbat edo gehiago erabiltzen dutenen ehunekoak gora egin du 50 urtetik beherakoan artean eta behera 50 urtetik gorakoan baitan. Aitzitik, igoera hori ez da leku guztietan modu berean suertatu, zeren Nafarroan eta Iparraldean erabileraren igoera 35 urtetik beherakoan

artean gertatu da. Deigarria da ikustea Ipar Euskal Herrian euskararen erabilera, 25 urtetik beherakoen artean ez ezik, 35 urtetik beherakoen artean ere hazi dela.

Euskararen araberako jarrera baikorrak

Euskararen erabilera sustatzearen alde daude biztanleen %62,3 EAEn, %38,5 Iparraldean eta %37,7 Nafarroan, kontuan izanik euskara sustatzearen ez alde ez aurka daudenen biztanle-multzo esanguratsua dagoela (%40,2 Iparraldean, %27,8 Nafarroan eta %26,1 EAEn). Deigarria da ikustea euskara sustatzearen aurka daudenak gutxi badira EAEn (%11,6), gehiago direla Nafarroa Garaian (%34,5) Ipar Euskal Herrian baino (%21,3). Datu guztiak kontuan hartuz, euskararen aldeko jarrerak zazpi puntuko igoera izan du azken 20 urteotan; 1991n, euskara sustatzearen alde euskal herritarren %47,5 zegoen, eta %55,2 dago gaur egun. Halaber, euskara sustatzearen aldeko jarrerak behera egin du Iparraldean, %42,3tik %38,5era igaroz.

Bestalde, aipatzekoa da euskararekiko jarrerak lotura zuzena duela hizkuntza-gaitasunarekin. Hain zuzen ere, euskararen erabilera sustatzearen alde daude elebidunen %88tik gora EAEn eta Nafarroan eta %73 Iparraldean. Adinari dagokionez, EAE eta Nafarroa Garaiko gazteen artean euskararen erabilera sustatzearen aldeko jarrera nahiko altua da, baita helduen artean ere EAEn. Iparraldean, ordea, gazteenak dira aldeko ehunekorik txikiena dutenak, azken bost urteetan gora egin duen arren. Era berean, 65 urtetik gorakoen artean euskararen erabilera sustatzearen alde daudenen ehunekoa handia da Nafarroan eta Ipar Euskal Herrian, gainerako adin-taldeetan baino handiagoa izanik. Euskarari buruzko bestelako iritzi batzuekin jarraituz, seme-alaben irakaskuntza ereduaren hautuaren kasuan, euskarazko ereduari ikasi dezaten nahi lukete EAEn biztanleen %66k, Nafarroan %32k eta Iparraldean %19k.

Ondorioak eta erronkak

Honako ondorio nagusiak atera genitzake:

- Hamasei urte edo gehiagoko euskal biztanleen artean, 1991n baino 185.600 elebidun gehiago daude. Elebidunen hazkundera batez ere EAEn eta Nafarroan gertatu da, Iparraldeak oraindik galerak ezagutzen dituen bitartean, nahiz eta iraganean baino apalagoak izan eta gazte elebidunen kopuruak gora egiten jarraitzen duen.
- 16 urte edo gehiagoko biztanleak hartu beharrean biztanleria osoa kontuan hartuz gero, Euskal Herriko elebidunen ehunekoa are handiagoa da. Izan ere, hizkuntza-gaitasuna adinaren arabera neurtzen denean, ikus daiteke elebidunen hazkundera gazteen artean gertatzen dela bereziki.
- Azken 20 urteotan, elebidun hartzailak bikoiztu egin dira Euskal Herrian: %4,7 dira gaur egun eta %7,7 ziren 1991n. Hazkunderik handiena EAEn eta Nafarroan gertatu da eta neurri txikiagoan hazi da Ipar Euskal Herrian.
- Bi gurasoak elebidunak direnean, euskararen transmisioa ia erabatekoa da EAEn eta Nafarroan (%97 EAEn eta %95 Nafarroan) eta apalagoa Iparraldean (%87). Bikote mistoetan, transmisioak gora egin arren, ez da erabatekoa (%71 EAEn, %67 Nafarroan eta %56 Iparraldean).
- Hizkuntzaren erabileran, hiztunak hizkuntza horretan duen erraztasuna, harreman-sareak eta erabilera-eremu erabakigarriak ezinbestekoak dira. Hitztun asko, batez ere gazteak, euskaldun berriak dira. 2011n, 16-24 urte arteko elebidunen %52 euskaldun berriak dira EAEn, %38,6 Iparraldean eta %54 Nafarroan. Horrez gain, elebidunen erdia gune erdaldunetan bizi denez, elebidun gehienak gaztelaniaz edo frantsesez nagusiki diharduten harreman-sare zabaletan bizi dira eta euskararen baliatze-eremu urriak dituzte.
- Ezagutzak ez ezik, erabilpenak ere gora egin du, eremu formaletan batik bat. Gazteen artean geroz eta nabarmen-

nagoa da euskararen erabileran gertatzen ari den hazkundera; 35 urtetik beherakoan artean euskara erabiltzen dutenak duela 20 urte baino gehiago dira hiru lurraldeetan.

- Gizarte osoko erabilerari erreparatuz gero, elebidunen kopurua handitu den arren, euskararen erabilera 1991n baino txikiagoa da. Gaur egun elebidunak direnek ez dute 1991n elebidun zirenak baino euskara gehiago erabiltzen. Aitzitik, 2001etik aurrera, joera aldaketa bat egon da eta gaur egungo gazte elebidunek duela 10 urte baino gehiago baliatzen dute euskara EAEn eta Iparraldean, baina ez Nafarroa Garaian.
- Euskararen aldeko jarrerak eta hura indarberitzearen aldeko borondatea areagotu egin dira EAEn eta Nafarroan, Ipar Euskal Herria salbuespena delarik. EAEn eta Nafarroan adin-talde guztietan gora egin du, eta Iparraldean bereziki gazteen artean.

Oro har, baieztatu daiteke elebitasuna gora doala EAEn eta maila apalagoan, Nafarroan, baina behera egiten jarraitzen duela Iparraldean, nahiz eta galera leunduz doan. Edozein kasutan, euskarak hainbat erronkari aurre egin behar dio:

- Hego Euskal Herriko biztanleria zahartzen ari da, batez ere, sortze tasa apala delako, esan nahi baita euskara gehien menperatzen duten belaunaldi berriak aurrekoak baino txikiagoak direla, eta, bestetik, bizi-itzaropena etengabe gora doalako; horrek berreskuratzeko prozesua moteltzen du.
- 1998 eta 2008 bitartean, Hego Euskal Herrira norabide-tu diren fluxu migratorioak asko handitu dira. Horren ondorioz, lurralde horietan bizi diren etorkinen kopuruak gora egin du nabarmen: %11,2 osatzen dute Nafarroan eta %6,6 EAEn. Euskal biztanleriaren aniztasun gero eta handiagoak erronka berriak planteatzen dizkio hizkuntza politikari eta, bereziki, irakaskuntza ereduari. Dakigunean etorkinen seme-alaba gehienak B eta A eredu-tan matrikulatuta daudela, ezinbestekoa da euskara-

ren inguruan oinarritutako eredu bakar bat gauzatzea, nahiz eta modu malguan gauzatu. Katalunian aplikatu den eredu hori martxan jarri ezean, epe ertain zein luzean hizkuntza segregazio fenomenoak sortzeko eta indartzeko arriskua dago.

- Euskararen ezagutzak gora egin badu, ez da gauza bera gertatzen erabilerari dagokionez. Horrek agerian uzten ditu azken hamarkadetan gauzatu diren hizkuntza politiken gabeziak, eta, batik bat, azpimarratzen du lehentasuna hizkuntza-gaitasunari eman zaiola, suposatuz ezagutzak erabilera eragingo zuela. Halaber, hiztunen dentsitatea ez da nahikoa, zeren gauza bat da euskara menperatzea eta beste bat erabiltzea. Argi badago administrazio publikoentzat zailagoa dela erabilera sustatzea hizkuntza-gaitasuna bermatzea baino, ezinbestekoa da borondate politikoa erakuts dezaten eta euskarari lehentasuna eman diezaioten beraien jardun guztietan.
- Hizkuntza politika eraginkorra martxan jartzeko adostasun ahalik eta zabalena lortzea garrantzitsua bada, ez da nahitaezkoa eta, batez ere, ezin daiteke aurrepausoak ez emateko aitzakia bilakatu. Katalunian, administrazio publikoak aitzindariak izan dira eta, katalanaren ezagutza zein erabilera garatzea lortu duten neurrian, adostasun berriak sortu dira. Hego Euskal Herrian, euskara eta gaztelania bi hizkuntza koofizialak diren heinean, botere publikoen helburua izan behar du 18 urte dituzten pertsona guztiek bi hizkuntzak ondo menpera ditzaten, bai idatzizkoan bai ahozkoan.
- Iparraldearen kasuan, euskararen sustapenak bi bide osagarri har ditzake: batetik, euskarari berme legalak ematea, koofizialtasuna ezagutuz ala hizkuntza gutxi-tuak babesten dituen lege bat onartzuz, eta, bestetik, euskararen irakaskuntza eskaintza orokortzea eta euskararen ezagutza zein erabilera sustatzea, hizkuntza politika handinahiago bat osatuz eta ondoren gauzatuz.¶